

Anàlisi de la política exterior japonesa

Lluc López i Vidal

PID_00154977

Universitat Oberta
de Catalunya

www.uoc.edu

Índex

Introducció	5
Objectius	9
1. Introducció a l'estudi de la política exterior japonesa	11
1.1. L'estudi teòric de la política exterior i els models de presa de decisió	11
1.2. Les normes en la política exterior japonesa (PEJ)	14
1.3. Els actors de la PEJ	16
1.3.1. Els polítics	17
1.3.2. La burocràcia: el MOFA, el METI, el MOF i el MDJ	19
1.3.3. Els cercles econòmics	22
1.3.4. Els mitjans de comunicació: el paper de la premsa	23
1.3.5. Institucions semioficials, <i>think tanks</i> i ONG	24
2. Evolució de la política exterior japonesa: de l'època Tokugawa fins als nostres dies	27
2.1. La política exterior japonesa del segle XVII a la Segona Guerra Mundial	27
2.1.1. Les relacions exteriors japoneses durant el shogunat Tokugawa (1603-1853)	27
2.1.2. La fi del <i>shogunat</i> i el període dels tractats desiguals amb Occident (1853-1868)	28
2.1.3. La Restauració Meiji i el naixement del nou Japó (1868-1919)	30
2.1.4. La guerra rusojaponesa i la Primera Guerra Mundial	32
2.1.5. El camí cap a la guerra i la derrota total	34
2.2. La política exterior japonesa durant la guerra freda	36
2.2.1. L'ocupació americana i la Conferència de Pau de San Francisco	36
2.2.2. La revisió del Tractat de Seguretat amb els EUA (1960)	39
2.2.3. El Japó com a nova potència econòmica i la doctrina Guam	41
2.2.4. Les relacions entre el Japó i la República Popular de la Xina: de l'inici de la guerra freda a la massacre de Tiananmen (1949-1989)	45
2.3. El nou ordre de postguerra freda	48
2.3.1. La fi de la guerra freda i les seves implicacions per a la diplomàcia japonesa	48
2.3.2. La guerra del Golf i els límits de la seva política de talonari	52

2.3.3. L'evolució de l'estratègia de seguretat japonesa en l'ordre de postguerra: la musculació de les forces d'autodefensa	54
2.3.4. L'aliança amb els EUA	56
2.3.5. El problema nord-coreà	57
2.3.6. Les relacions amb la Xina durant la postguerra freda	59
3. Els debats actuals sobre la política exterior japonesa: una agenda per al segle XXI	63
3.1. Els independentistes: la normalització de la política exterior	64
3.2. Els pacifistes: l'idealisme de postguerra freda	66
3.3. Els centristes: el manteniment de l'estatu quo	67
3.4. Els multilateralistes: el Japó com a actor responsable	68
Resum	69
Sigles i termes	71
Apèndix	74
Bibliografia	75

Introducció

Com recordava l'especialista en relacions internacionals a l'Àsia oriental Michael J. Green (2001), quan explicava que es dedicava a escriure llibres sobre la política exterior japonesa li solien respondre irònicament: "Política exterior? Quina política? Fes-m'ho saber si el Japó en té cap!". Una dècada més tard, la reacció que l'autor que escriu aquest mòdul ha experimentat en realitzar la mateixa afirmació dista molt de la del professor Green: "La política exterior japonesa? Aconseguirà el Japó normalitzar la seva diplomàcia de forma pacífica? El conflicte pel lideratge regional amb la Xina és inevitable?". Aquest canvi de percepció sobre el país no resulta una mera anècdota.

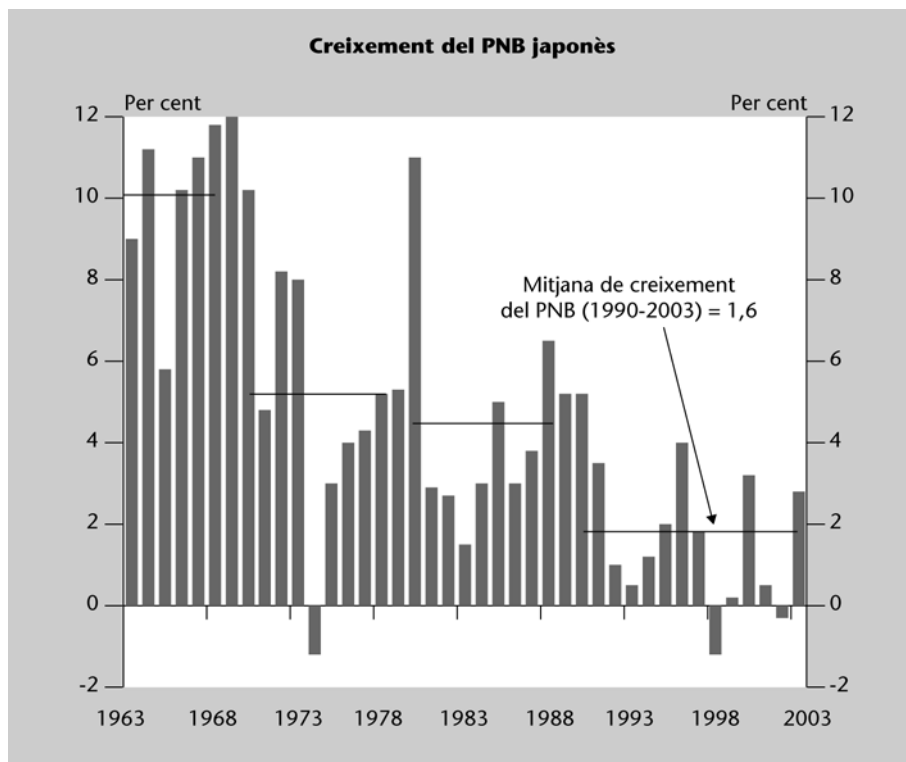
Mapa polític del Japó

En els darrers anys, la transformació econòmica, política i social que ha experimentat el país ha estat espectacular i només comparable amb la que va succeir just en els anys posteriors a la Segona Guerra Mundial. Precisament, després d'aquesta desfeta, el Japó va evitar de tenir un paper prominent en els afers internacionals i es va convertir en el que s'ha anomenat un **estat reactiu**, és a dir, un país mancat d'una veritable política exterior i que actuava sobre la base de la reacció als estímuls exteriors. Deixant de banda la qüestió sobre si aquesta actitud passiva en realitat no responia a una estudiada estratègia que pretenia maximitzar els beneficis

a uns mínims costos, el cert és que les autoritats de postguerra van identificar l'interès nacional japonès amb el poder econòmic: com més creixés l'economia, més poderós seria el país i més pròspera seria la seva societat.

Creixement econòmic del Japó després de la Segona Guerra Mundial

Font: <http://www.treasury.gov.au/>

Evolució del PNB

Després de la Segona Guerra Mundial, l'economia japonesa va experimentar una forta expansió. El PNB va créixer de mitjana un 10,1% als anys seixanta, un 5,2% als anys setanta i un 4,6% als anys vuitanta, i quan es va desaccelerar l'economia es trobava als nivells d'altres països de l'OCDE.

Així doncs, després de renunciar a la possibilitat d'esdevenir una potència militar, el Japó de postguerra es va concentrar a reconstruir la seva economia, doblar el seu producte nacional brut (PNB) en menys d'una dècada i superar en pes econòmic la majoria de països occidentals. Sense gaires recursos naturals, amb una població de 127 milions de persones i un territori de la grandària d'Alemanya, el Japó va aconseguir esdevenir un model d'economia superdesenvolupada i amb una tecnologia punta sense parió en la comunitat internacional.

Tot i que és a punt de ser avantatjat per la Xina, el país encara posseeix la segona economia del planeta, només per darrere dels EUA, i continua essent una de les quatre nacions amb un volum de comerç més gran, només superat pels EUA, la Xina i Alemanya. Durant anys situat com el primer creditor i inversor, donant d'ajuda oficial al desenvolupament i el país amb unes reserves monetàries més grans, el Japó ha sabut utilitzar el pes de la seva gegantina economia per a incrementar el seu poder de decisió en les principals institucions financeres com ara el Banc Mundial, el Fons Monetari Internacional i el Banc Internacional de Reconstrucció i Desenvolupament.

Atenent aquesta consideració del Japó com a país mercantilista –el que durant anys s'ha conegut com a *Japó, SA*–, què ens ha portat a parlar del canvi de rumb de la política exterior japonesa? Per què el Japó importa cada cop

més en l'esfera internacional? En definitiva, per què resulta interessant estudiar la política exterior d'un país considerat durant dècades un "nan" en els afers polítics.

La sobtada i inesperada derrota del bloc comunista i l'inici del període de postguerra freda ha afectat sens dubte la política exterior de moltes nacions. Però al Japó, per la naturalesa de la seva estratègia exterior i pels seus constrenyiments constitucionals, aquests canvis l'han afectat de forma especial. Des d'aleshores es troba en una situació de transició cap a una nova política exterior que sigui capaç d'afrontar els reptes del canvi del sistema internacional.

El Japó i l'exèrcit

L'article 9 de la Constitució japonesa prohibeix el manteniment de qualsevol tipus de potencial bèl·lic.

Quina ha estat l'evolució de la política exterior japonesa des de la creació del Japó modern a l'era Meiji fins a la Segona Guerra Mundial? Quina fou l'estratègia que va permetre durant la postguerra que el Japó es convertís en una potència econòmica de primer ordre, sense posar de nou en risc la seguretat regional? Com va adquirir seguretat en un entorn de guerra freda sense involucrar-se en cap estructura de seguretat regional? Quins són els debats sobre quina política exterior ha de seguir el país per adaptar-se al canvi del sistema internacional?

En aquest mòdul tractarem no només de donar resposta a totes aquestes preguntes, sinó que a més descriurem els elements clau que ens permetin interpretar l'evolució d'aquesta política exterior.

En un primer apartat ens apropiem a l'estudi teòric de la política exterior i quins són els models de presa de decisió comunament acceptats per a explicar el cas japonès. A més, veurem de forma detallada quins són els actors que estan involucrats en aquesta *policy*, no només els actors formals –partits polítics, burocràcia, institucions governamentals– sinó també els informals –cercles econòmics, mitjans de comunicació *think tanks* i ONG.

En el segon apartat d'aquest mòdul, analitzarem el llarg recorregut històric de la política exterior japonesa des de l'època Tokugawa fins als nostres dies. Tot i centrar-nos en l'evolució contemporània de la diplomàcia japonesa, se'ns fa necessària una breu descripció sobre la diplomàcia d'aïllament del règim de Tokugawa i com aquesta es va veure afectada per la irrupció durant el segle XIX de les potències occidentals a la zona de l'est asiàtic. Després d'explicar els canvis produïts en la política exterior de la Restauració Meiji acabarem el subapartat amb les nefastes conseqüències de l'imperialisme japonès.

En un segon estadi, explicarem quina va ser l'estratègia adoptada per les autoritats japoneses per a aconseguir recompondre el país de les cendres de la Segona Guerra Mundial, posant especial èmfasi en la seva relació amb el qui esdevindrà el seu principal aliats: els EUA. D'una inicial i mútua desconfiança es va passar a una aliança en matèria de seguretat que ha estat la pedra angular de la política exterior japonesa. En aquest sentit, també resultarà interessant

estudiar l'evolució durant aquest període de les tenses i complexes relacions entre el Japó i la República Popular de la Xina.

En el tercer dels punts d'aquesta evolució històrica, veurem quines han estat les implicacions de la fi de la guerra freda i la configuració d'un nou ordre en la diplomàcia japonesa. Com s'explica en aquest mòdul, la caiguda del mur de Berlín (1989) i la primera guerra del Golf (1991) van evidenciar la necessitat d'adaptar i *normalitzar* la seva política exterior per a afrontar els nous reptes del sistema. Entre aquests desafiaments figuren la reforma de la Constitució Pacífica del 1947, el repensament de l'aliança amb els EUA, el problema amb el règim pronuclear de Corea del Nord o les relacions amb la Xina.

Per finalitzar el mòdul, esbossarem quins són els debats existents en l'actualitat en el si de la societat japonesa sobre el paper que ha d'adoptar el país en l'ordre internacional. Com veurem, juntament amb les dues tradicionals visions conversadores i progressistes, en els darrers anys han aparegut posicions intermèdies que aposten per un rol diferent al del Japó pacífic enfront del Japó agressiu.

Objectius

Els objectius d'aquest mòdul són:

- 1.** Introduir l'estudiant en les anàlisis sobre la política exterior d'un país, destacant-ne els elements teòrics més importants.
- 2.** Explicar quins són els actors domèstics que intervenen en la presa de decisions i la implementació de la política exterior japonesa.
- 3.** Analitzar l'evolució de la política exterior japonesa des de l'etapa del shogunat Tokugawa fins a la Segona Guerra Mundial.
- 4.** Veure quina ha estat l'estratègia de postguerra que ha possibilitat aquest creixement econòmic del país, així com l'evolució de la seva aliança amb el seu principal aliat, els EUA.
- 5.** Analitzar quins han estat els principals canvis ocorreguts en la diplomàcia japonesa com a conseqüència de la fi de l'ordre bipolar de guerra freda.

1. Introducció a l'estudi de la política exterior japonesa (PEJ)

1.1. L'estudi teòric de la política exterior i els models de presa de decisió

Determinar a quina disciplina acadèmica s'inscriuen les anàlisis sobre la política exterior d'un país resulta, a vegades, una tasca força complexa. Atès que són els estats els qui implementen les polítiques públiques exteriors, hi ha qui considera que és la ciència política i les seves anàlisis generals sobre polítiques públiques la millor ciència per a realitzar aquests estudis. D'altres, però, entenen que una política exterior és una resposta dels estats als diferents estímuls produïts pel sistema internacional i per això la Teoria de les Relacions Internacionals (RI) és la disciplina més adient per a aquest tipus d'anàlisi.

Segurament les anàlisis sobre política exterior (APE) se situen en una cruïlla entre la disciplina de les RI i la política pública. Certament, l'estudi de la política exterior identifica tant els determinants interns que intervenen en la presa de decisió i implementació d'una política pública que afecta un estat en la seva relació amb altres actors del sistema, com l'entorn en el qual aquesta decisió és presa, és a dir, els determinants externs.

Val a dir, però, que a l'hora d'entendre els determinants de la política exterior d'un estat sorgeixen discrepàncies importants en funció de quina aproximació adopten els diferents teòrics de les RI. De tal forma, la visió d'un autor realista difereix de la d'un liberal, i aquest a la vegada de la d'un teòric constructivista, ja que tots tres parteixen de diferents cosmovisions o maneres d'entendre el sistema internacional. Aquests paradigmes o premisses fonamentals que els especialistes adopten sobre el món que estan estudiant acaben produint diferents explicacions sobre una mateixa realitat, i creen una certa sensació de conflicte paradigmàtic. Lluny d'entrar en la confrontació d'aquestes cosmovisions, partirem de tres premisses que resulten bàsiques per a estudiar la política exterior de qualsevol país, i que en aquestes pàgines assumirem com a veritables.

La primera de les afirmacions és que la política exterior d'un país no es limita només a aquella que desenvolupa el govern i el seu Ministeri d'Afers Exteriors. Tal com analitzarem més endavant, en la creació d'una política exterior intervé una complexa xarxa d'actors, fet que demostra la multiplicitat de poders, institucions i altres organitzacions implicades. A ningú no se li escapa que en els darrers anys els mitjans de comunicació i també l'opinió pública han estat un actor actiu en la formació de les polítiques exteriors dels estats. Tothom recorda el rebuig de part de l'opinió pública mundial per la guerra a l'Iraq del

Lectura recomanada

Per a saber més sobre les diferents teories, vegeu K. Sodupe (2003). *La teoría de las relaciones internacionales a comienzos del siglo XXI*. Zarautz: Universidad del País Vasco, Servicio Editorial.

2003 i les conseqüències que va tenir en les polítiques públiques exteriors d'alguns països com el nostre.

Com a resultat d'aquesta multiplicitat d'actors, hem d'entendre que la política exterior s'ha d'analitzar des d'un prisma multifactorial i no determinada per una única variable. Per aquesta raó defugirem aquelles anàlisis centrades únicament en els afers diplomàtics o de seguretat, i incorporarem altres elements com la política econòmica, monetària o cultural d'un estat. No existeix una *foreign policy* en sentit estricte, sinó que aquesta està conformada per moltes *policies*. Aquesta afirmació és especialment rellevant si prenem alguns exemples com el cas del "problema de la història"; la publicació de manuals d'història japonesos que minimitzen o maquillen fets ocorreguts durant l'etapa imperialista ha produït una fricció diplomàtica entre la Xina i el Japó. Com veurem més endavant aquest incident no ha estat causat per un tema de seguretat clàssic, sinó per una política educativa que finalment ha tingut conseqüències en la diplomàcia japonesa.

En darrer lloc, resulta necessari aproximar-se a l'APE amb la idea que la política exterior sí està influïda per la política interior. Durant molts anys, la visió realista clàssica afirmava que la política exterior d'un país no es veia afectada per la interna i que havíem d'imaginar les polítiques exteriors dels estats com a boles de billar, dures i compactes –estats unitaris amb un únic interès nacional– que xocaven les unes amb les altres –en conflicte– i en una taula de billar que representava els confins del sistema internacional. En els darrers anys, cada cop està més acceptada la idea que la política exterior d'un país està cada essencialment influïda pel sistema polític domèstic. En el cas que ens pertoca, la situació de crisi generalitzada de principis de la dècada dels noranta, i la transformació del sistema polític japonès a partir del 1993 tingué uns efectes innegables en la configuració d'una nova estratègia en política exterior. Han estat molts els autors que han afirmat que aquest canvi d'estratègia exterior de la postguerra no està marcada exclusivament pel sistema internacional sinó també, i en gran mesura, per la transformació del sistema polític japonès, argument, d'altra banda, difícil d'acceptar per un autor de l'escola realista.

Un cop exposades aquestes tres assumpcions de partida, en les següents línies entendrem la política exterior d'un país com: "Aquella part de la política general formada pel conjunt de decisions i actuacions mitjançant les quals diferents actors implicats defineixen uns objectius que guien l'estat en les seves interaccions amb els altres actors de la societat internacional."

Aquesta definició permet entendre que els estats, tot i ser la peça clau en la definició d'una política exterior, no són els únics actors implicats, i a més, s'entén que la política exterior és indissociable de la política domèstica en tractar-se d'una mateixa realitat política. Però aquell tret definitori d'una política exterior és l'establiment d'uns objectius generals tant a curt com a llarg termini.

Significats de política

Malgrat que el català o el castellà emprà la paraula *política* de manera polisèmica, cal diferenciar que en anglès o en japonès es parla de *politics* o 政治 (*seiji*, la política en general), la *politology* o 政治学 (*seijigaku*, la ciència que estudia la realitat política) i la *policy* o 政策 (*seisaku*, la política –pública– d'un estat). En aquestes pàgines, precisament, analitzarem una *policy* d'un estat, la *foreign policy* o 外交政策 (*gaikōseisaku*).

Derrota dels conservadors

Després de destapar-se més casos de corrupció, l'any 1993 va haver el primer canvi de govern d'un partit que no fos el Partit Liberal Democràtic (PLD) des del 1955. El 30 d'agost del 2009, el PLD va ser derrotat per primer cop des de la seva creació en unes eleccions pel president del Partit Democràtic del Japó (PDJ), Hatoyama Yukio.

Els estats no es limiten a reaccionar davant dels estímuls de la comunitat internacional, sinó que prèviament determinen quines són les seves **estratègies**, els seus **fins** i els seus **objectius**.

La diferència entre aquests tres conceptes resulta essencial. Mentre que els **fins** són l'expressió política dels principis i valors propugnats en una societat, els **objectius** o fites són els resultats concrets i particulars que es pretenen aconseguir a curt i mitjà termini mitjançant la realització d'una sèrie de mesures en matèria d'acció exterior definides en una **estratègia**. En unes altres paraules, mentre que els fins no varien si no es dóna una modificació de les estructures del país generador de la política, els objectius varien en funció de les distintes ideologies polítiques i dels interessos i percepcions dels dirigents estatals.

Un cop establertes les assumpcions de partida per a analitzar la política exterior japonesa, cal veure com els estats implementen aquesta política mitjançant les estructures organitzatives i funcionals implicades en el que es coneix com el **procés de presa de decisió d'una política pública**. Quin és el comportament dels actors que participen en aquest procés? I quines són les seves motivacions? En aquest cas, podem parlar a grans trets de l'existència de dues aproximacions: l'econòmica i la social.

D'una banda hi ha aquells teòrics que aposten per un model de presa de decisions racional, el model *homo oeconomicus*, segons el qual els actors implicats són racionals, egoistes i tracten de maximitzar la relació cost-benefici. Segons aquest raonament, quan un actor o actors implicats en la presa de decisió s'enfronta a diferents opcions acostuma a raonar en funció de les següents preguntes: Quines són les opcions que existeixen? Quins són els meus objectius? I les conseqüències de portar a terme cada un dels meus objectius? Quina és la millor opció en funció dels objectius i de la maximització dels seus beneficis?

Per posar un exemple, segons aquest model, la no-possessió d'armes nuclears addueix a una lògica de cost-benefici que defensa que el Japó, a causa de l'elevat cost i els minsos beneficis, així com per les conseqüències que tindria a la resta de veïns asiàtics. El resultat d'aquest càlcul de costos i beneficis és la que segons aquesta teoria, faria desistir el Japó de posseir armes nuclears; més que no pas considerar que la decisió respon a l'idealisme pacífic de les seves autoritats.

Un model alternatiu a aquesta visió racionalista és la defensada pels teòrics constructivistes que identifiquen cada un dels actors com un *homo sociologicus*. Aquests autors afirmen que els actors estan sempre emmarcats en un context històric, cultural i social determinat que influeix de forma directa a l'hora de prendre les decisions. D'aquesta manera, l'actor no es comporta únicament segons el cost-benefici, sinó majoritàriament en funció dels **valors**, de les **normes** i de les **idees** de la societat de la qual forma part. En aquest cas haurem de respondre a les preguntes: en quin tipus de context social em trobo? Quin és el comportament més adient atesa la meva **situació**, els meus **rols** i les meves **opcions**?

Seguint en el cas de les armes nuclears, segons aquests actors, el fort sentiment antimilitarista i antinuclear de la societat japonesa de postguerra empeny els actors implicats en la presa de decisió a adoptar els principis de no-nuclearització del país. El que es tracta amb naturalitat a altres països com l'Índia o el Pakistan s'hauria convertit en un *tabú* per a la societat japonesa, independentment dels costos i els beneficis que podria reportar al país. Com afirma el polític Peter Joachim Katzenstein, les normes són l'element que exerceix una influència més important en el comportament dels estats.

Com hem vist en aquest punt, l'existència de diversos models tant per a aproximar-nos a l'anàlisi de la política exterior com per a explicar la presa de decisió d'una política exterior, més que contradir-se, el que fan és demostrar-nos que l'estudi de la política exterior es pot realitzar des de diferents angles, des de diferents paradigmes o *Weltanschauungen*.

Per a fer una analogia senzilla, podríem dir que cada una de les visions que ens serveixen per a explicar la política exterior són com lents de colors que en destaquen un aspecte concret o un altre. Malgrat tot, la realitat tindrà el color dels diversos vidres sobreposats l'un sobre l'altre.

1.2. Les normes en la política exterior japonesa (PEJ)

Com apuntàvem en la introducció d'aquest apartat, en els darrers anys s'ha donat cada cop més importància a l'aproximació dita **constructivista**, segons la qual les **normes** són unes variables explicatives robustes a l'hora d'explicar el comportament dels estats. Això vol dir que els estats prenen decisions en funció no només de la maximització dels seus interessos materials, sinó també tenint present les normes inherents en una societat determinada.

Ara bé, aquestes normes són **dinàmiques** i no estàtiques, amb la qual cosa no podem afirmar que un estat és bel·licista o pacifista per naturalesa. Per contra, aquestes normes –pacifisme, bel·licisme, neutralisme...– es van modelant i adaptant en funció de l'entorn en el qual s'inscriuen.

Aquesta afirmació desmenteix la idea que el Japó contemporani és un estat o bé pacifista per naturalesa o bé, com afirmen alguns teòrics, que el Japó és un estat bel·licista. Com veurem a continuació, el país ha adoptat una sèrie de "normes" rectores de la seva política exterior: l'antimilitarisme, l'asianisme o el multilateralisme, en determinats contextos històrics i en diferents moments històrics.

Segons la classificació realitzada per Hook (2001), la primera d'aquestes normes presents en la política exterior japonesa és la preferència pel **bilateralisme**. Durant la guerra freda, en la diplomàcia japonesa es poden observar nombrosos casos d'adopció del bilateralisme com a norma d'actuació, en què el Tractat de seguretat amb els EUA és l'exemple més paradigmàtic d'aquesta preferència.

Lectura recomanada

P. J. Katzenstein (2004). *Rethinking Security in East Asia. Identity power and efficiency*. Stanford: Stanford University Press.

Lectura recomanada

D. G. Hook (2001). *Japan's International Relations, Politics, economics and security*. Londres: Routledge.

Una altra norma present en la política exterior japonesa ha estat l'**asianisme** entès com la tendència de desenvolupar una identitat asiàtica força *sui generis*, en la qual el Japó actua com a pont d'unió entre el món occidental i el món oriental. Aquesta idea d'actuar de 掛け橋, *kakehashi* o 'pont en suspensió' entre dues ribes, intenta defugir la clàssica dicotomia en la diplomàcia japonesa sobre si és millor renunciar a la seva condició asiàtica i apropar-se als postulats del bloc occidental – 脱亜入欧, *datsua nyūou*– o si bé cal abandonar Occident i entrar en la comunitat de l'Àsia oriental –estratègia coneguda també com a アジア主義, *ajiashugi*.

D'altra banda, l'**internacionalisme** expressa l'ideal que qualsevol estat "normal" ha d'actuar en el si de la societat internacional amb tota la seva plenitud, és a dir, participant tant en el pla tant econòmic com militar del Japó. Aquesta qüestió significa que la fita de la seva política exterior ha de ser esdevenir una 普通の国, *futsūnokuni*, és a dir, un "país normal" que pugui posar en pràctica les seves capacitats materials, econòmiques i militars.

En les darreres dècades, s'ha desenvolupat la norma del **trilateralisme** com a comportament en la política exterior. Aquesta està basada en la idea de *tríada* existent entre els tres pols econòmics principals: els EUA, la UE i el Japó. Aquesta norma ha tingut un impacte en algunes iniciatives com ara la promoguda pel primer ministre Obuchi Keizō de crear un sistema monetari basat en l'euro, el dòlar i el ien.

Junt amb aquestes normes adoptades en el comportament amb la resta d'actors del sistema, hi ha altres normes gestades en el si de la societat japonesa que han exercit una influència molt forta en les percepcions i interessos dels actors de la política. Es tracta del **desenvolupisme**, l'**antimilitarisme** i l'**economisme**.

En primer lloc, l'estratègia del **desenvolupisme** ha tingut com a objectiu que el Japó no només tingués el pes econòmic que posseeixen la resta de potències occidentals, sinó que a més aconseguís superar-lo, estratègia coneguda en anglès com "*catching up with the West*". De fet, moltes de les polítiques públiques de postguerra han estat impregnades d'aquesta norma i han anat encaminades a superar la resta de països occidentals no només quant a poder econòmic absolut, sinó també en termes de PIB per càpita.

En segon lloc, l'**antimilitarisme** és una norma desenvolupada en el si de la societat japonesa com a conseqüència de la dolorosa experiència d'esdevenir l'única nació bombardejada amb armament nuclear. Els casos d'Hiroshima i Nagasaki han legitimitat un discurs antibel·licista que està present no tant entre els partits polítics progressistes com en la mateixa societat civil, que es continua manifestant a favor d'aquest pacifisme. Aquest fet explica que les mesures dels diferents governs conservadors de remilitaritzar el Japó s'estiguin fent de forma molt progressiva i el menys traumàtica possible.

Noves fórmules del trilateralisme

Amb tot, en els darrers anys, amb la irrupció de la Xina, aquest triangle ha començat a diversificar-se i ha donat lloc a noves fórmules triangulars com ara Japó-Austràlia-EUA, Japó-Índia-EUA o, fins i tot, Japó-Xina-Corea del Sud.

Per acabar, la norma de l'**economisme** és la que ha combinat precisament les dues altres normes de l'antimilitarisme i el desenvolupisme i ha servit als governs del Partit Liberal Democràtic (PLD) per a modelar la imatge del Japó com a una "nació comercial" que persegueix objectius econòmics en l'escena internacional i que deixa els afers militars per al seu aliat, els EUA.

Segons Hook, en definitiva aquesta norma de l'economisme, que conjuga els elements de l'antimilitarisme i del desenvolupisme, és la que ha creat la imatge del Japó com la d'una nació "anormal".

1.3. Els actors de la PEJ

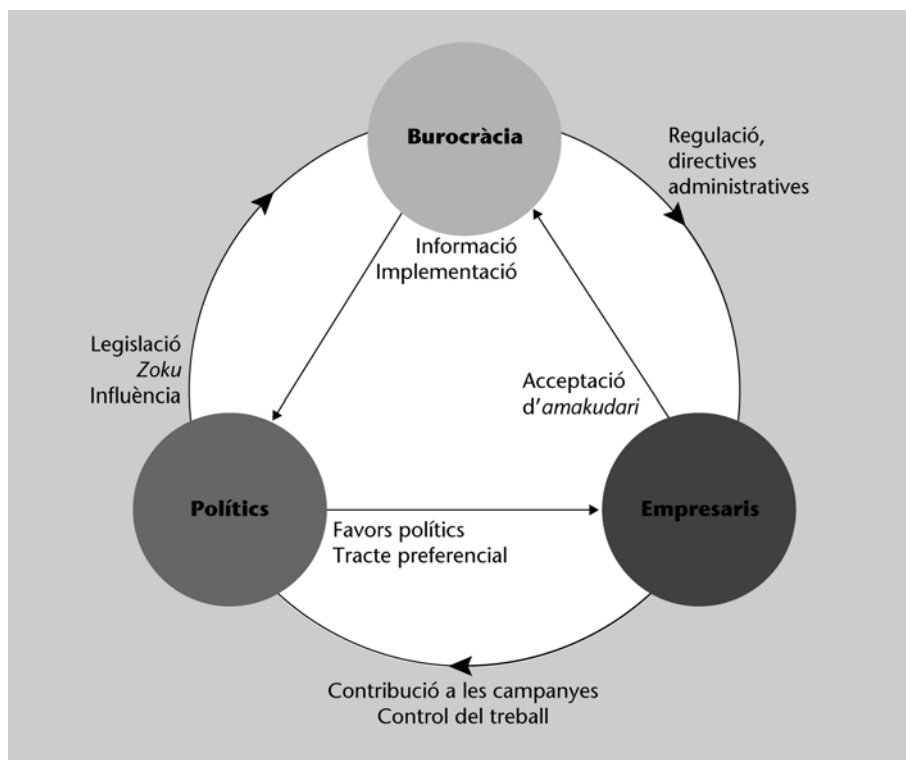
Com afirmàvem en la introducció d'aquest mòdul, per a entendre les relacions exteriors d'un estat no només és important entendre el context internacional en què aquest s'insereix, sinó que també cal determinar els agents domèstics que intervenen en la presa de decisió de la política exterior. En aquest sentit, les relacions exteriors del Japó han de ser analitzades com a producte de la relació entre l'estructura internacional i els actors domèstics.

En primer lloc, cal considerar un aspecte fonamental quan parlem dels actors de la presa de decisions de la política exterior japonesa: fins al dia d'avui, quin ha estat l'actor dominant en aquest procés? Els diferents teòrics sobre la naturalesa del poder al Japó han basculat entre aquells que emfatitzen els buròcrates com a vertaders actors del sistema, que dominen i controlen el procés legislatiu gràcies als coneixements i l'experiència d'anys de treball en els diferents ministeris, i aquells autors que accentuen el poder dels sectors empresarials, que miren d'exercir influx sobre els polítics del *main-stream*, és a dir, bàsicament el partit governant.

En els últims anys, però, aquest paper passiu tant dels polítics del PLD (al poder fins l'agost del 2009) com de la societat civil s'ha qüestionat i ha aparegut un cos d'autors que prefereixen parlar d'un *pluralisme* moderat, és a dir, d'un sistema polític caracteritzat per l'existència de diferents grups que competeixen pel poder. La diferència substancial amb altres sistemes plurals com l'americà rau en el fet que al Japó hi ha un complex procés de negociació on els interessos dels distints actors són acomodats, però és la **burocràcia** la que pren la darrera decisió, ja que és qui coneix a fons els procediments i la jurisdicció dels diversos ministeris.

Encara que els diferents teòrics no es posen d'acord sobre quin és l'actor més rellevant, la gran majoria entén el model de presa de decisió amb la metàfora visual d'un triangle als vèrtexs del qual situariem, d'una banda, el món empresarial o *zaikai* (財界); de l'altra, la poderosa burocràcia, que al Japó és qui ha controlat l'agenda i la implementació de les polítiques públiques, i finalment, els polítics de l'oficialista PLD, que són els qui fins la seva sortida del poder van prendre, en darrer terme, les decisions. És el que es coneix popularment com el "Triangle de Ferro", tal com mostra el gràfic següent.

El **Triangle de Ferro** és un concepte popularitzat pel polític Grant McConnell per a descriure la relació que hi havia als EUA entre congressistes, burocràcia i grups d'interès, especialment els de la indústria militar, d'aquí el seu nom. En l'actualitat aquest concepte s'ha emprat per a descriure aquestes relacions especials entre diferents actors en la presa de decisions, i ha tingut especialment fortuna en l'estudi del sistema polític japonès.

Font: autor, basat en Sugimoto (2003)

1.3.1. Els polítics

Els primers dels actors que analitzarem en aquest model de presa de decisions són els partits polítics, especialment el PLD. Aquest, en el poder des de la seva creació el 1955 i fins al 2009, ha estat el partit que ha dominat la vida política del país durant més de 50 anys, i ha exercit una funció crucial a l'hora de determinar el curs de la política exterior.

Però com han influït aquests polítics en la presa de decisions sobre la política exterior japonesa? Com ens recorda Michael J. Green aquesta influència ha estat exercida tradicionalment a través de quatre canals.

1) En primer lloc, a través de la **Dieta Nacional** o **Parlament japonès**. El sistema polític japonès segueix el model britànic on el Parlament és qui determina el govern i el seu primer ministre, que serà l'encarregat de seleccionar els membres del gabinet, entre ells el ministre d'Afers Exteriors.

Lectura recomanada

M. J. Green (2001). *Japan's reluctant realism. Foreign policy challenges in an era of uncertain power*. Nova York: Palgrave MacMillan.

A més d'aquesta funció decisòria, la Dieta Nacional o Parlament és l'òrgan que en última instància aprova la legislació en matèria de política exterior i per això en molts casos ha tingut un paper clau en la configuració de la diplomàcia japonesa. Com veurem més endavant, va ser precisament la Dieta qui va impedir al govern japonès d'enviar tropes a la primera guerra de l'Iraq.

En contextos polítics com l'actual, en què una de les cambres (en aquest cas la Cambra Alta o de Consellers) està sota el control de l'oposició, es pot produir un peculiar fenomen, que és el d'exercir pressió sobre la política interna del país mitjançant el bloqueig de normes de política exterior. És el flux invers que hem exposat convenientment en aquest apartat.

2) En segon lloc, a través dels **zoku** (族). Aquests estan formats per grups de parlamentaris del partit governant que tenen un interès en algun tema –agricultura, construcció, estat del benestar i, per descomptat, política exterior– i que es reuneixen regularment per discutir la línia que el govern ha de seguir en relació amb aquesta *policy*.

A més de discutir sobre temes que afecten la política exterior com ara la reforma de l'article 9, l'enviament de tropes, l'aliança amb els EUA o la postura a seguir en relació amb la Xina, en moltes ocasions aquests *zoku* actuen de grups de pressió perquè el Ministeri de Finances incrementi les partides pressupostàries destinades a la *policy* corresponent. Precisament, el *zoku* d'Afers Exteriors tradicionalment ha pressionat el Ministeri de Finances perquè el govern augmenti el pressupost d'Ajuda Oficial al Desenvolupament o el de defensa, tot i que de vegades aquestes demandes han provocat la fricció amb altres ministeris que també volen veure incrementats els seus pressupostos.

3) En tercer lloc, i de forma similar a la figura dels *zoku*, per mitjà del **gin renmei** (議員連盟) o **l·ligues de parlamentaris** agrupats en grups que tenen un interès especial en una relació bilateral clau de la diplomàcia japonesa. Bons exemples d'aquestes l·ligues són la Lliga per les Relacions amb la República Popular de la Xina, el "lobby taiwanès", o la lliga pronord-americana.

Igual que els *zoku*, les l·ligues acostumen a competir les unes amb les altres –el lobby taiwanès contra el xinès– per imposar les seves tesis en el si del partit instal·lat al Govern o de l'Executiu.

4) Per acabar, la influència sobre la política exterior s'exerceix a través de la **Divisió d'Afers Exteriors del PARC** (sigles del *Policy Affairs Research Council*), l'òrgan que formalment articula la línia oficial de qualsevol política pública en el partit governant. L'acció d'aquest organisme ha estat especialment important durant la dècada dels anys noranta, on el PARC va liderar la proposta de revisió del Tractat de Seguretat amb els EUA.

No costa d'imaginar que aquesta multiplicitat d'òrgans tant formals com informals que modulen les *policy* sobre política exterior del partit que governa i, per extensió, dels diferents governs japonesos, produeixen un cert conflicte intrapartidista entre els grups implicats. De vegades el conflicte s'acaba solucionant quan un *zoku* o una lliga preval sobre l'altre; en altres ocasions, el conflicte d'interessos acaba generant un cert immobilisme sobre temes d'especial importància en la diplomàcia japonesa. Però més enllà de si aquest sistema de debats interns produeix dinamisme o immobilisme, aquest model complex ens demostra la rellevància de les estructures domèstiques –*zoku*, lligues, parlamentaris, etc.– a l'hora de determinar les actuacions en matèria de relacions exteriors.

1.3.2. La burocràcia: el MOFA, el METI, el MOF i el MDJ

Com hem explicat a la figura “El Triangle de Ferro del poder japonès”, l'altre actor important en aquest triangle ha estat la burocràcia central a través tant dels seus ministeris (省, *shō*) com de les agències oficials (庁, *chō*). La majoria de teòrics atribueixen a la burocràcia un paper cabdal a l'hora de participar i d'influir en el procés de presa de decisió.

La justificació d'aquesta rellevància és doble. D'una banda, la tradicional influència de la burocràcia es basa en el seu coneixement i expertesa adquirits després d'anys de treball en els diferents ministeris. De l'altra, els constants canvis i remodelacions de gabinet han fet d'aquest control gairebé una necessitat per a evitar paralitzar l'activitat política i econòmica cada cop que es mou una peça en el govern.

Els buròcrates han aconseguit un paper destacat a l'hora d'establir l'agenda i controlar la implementació de les polítiques públiques a través de tres vies.

1) En primer lloc, els contactes, gràcies a les xarxes humanes (人脈, *jinmyaku*) que han cultivat durant anys d'experiència en els diferents ministeris i que els ha permès tenir una relació directa amb els agents implicats en el procés de creació d'una política pública, ja sia altres buròcrates, polítics o agents socials de diferent índole.

2) En segon lloc, la pràctica de l'*amakudari* (天下り), ‘descens del cel’ o retirada dels buròcrates de l'Administració pública per a passar a treballar al món de l'empresa privada o de corporacions quasigovernamentals, és molt estesa en el sistema polític japonès. El fet que molts exalts càrrecs de l'Administració pública s'asseguin en consells d'administració de grans empreses els permet exercir una gran influència en el món empresarial, però també en el món polític, ja que han treballat amb els polítics colze a colze durant anys.

3) Per acabar, la connexió i influència dels buròcrates en relació amb els polítics es referma amb una dada: una quarta part dels membres de la Dieta Nacional

Els significats de burocràcia

En japonès existeixen tres paraules diferents que sovint es tradueixen al nostre idioma com *burocràcia*, però que cal no confondre: 官僚政治 (*kanryōseiji*), 官僚制 (*kanryōsei*) i 官僚主義 (*kansyōshugi*). Mentre el primer concepte fa referència als governs burocràtics, el segon designa el sistema burocràtic, i el tercer, la burocràcia en el sentit doctrinal.

Canvis de govern

Durant la dècada dels noranta es produí de mitjana un canvi de gabinet cada nou mesos, xifra que dóna una idea de la poca estabilitat dels governs japonesos.

Competència interministerial

Aquesta forta influència que exerceixen els buròcrates sobre els agents de la política pública es veu contrarestatada per les constants lluites i conflictes d'interessos que es produeixen entre els diferents ministeris. Aquesta competència interministerial o *nawabari* revela que la burocràcia japonesa no és monolítica, sinó més aviat al contrari.

havien estat anteriorment buròcrates, una xifra realment elevada si la comparem amb altres països (Stockwim, 2008).

El Ministeri d'Afers Exteriors (MOFA)

El Ministeri d'Afers Exteriors japonès 外務省 (*Gaimushō*) és l'encarregat de coordinar i dirigir la diplomàcia japonesa i, per tant, participa activament en la creació i implementació de l'acció exterior de l'Estat, tant des del seu vessant econòmic i polític com de seguretat.

El Ministeri, creat el 1869 pel nou Govern Meiji, es divideix actualment en sis oficines funcionals (Política Exterior, Afers Econòmics, Cooperació Internacional, Afers Legals Internacionals, Afers Consulars i Intel·ligència i Anàlisi) i cinc oficines d'Afers Regionals (Amèrica del Nord, l'Àsia, Europa i Oceania, Amèrica Llatina i el Carib i l'Orient Mitjà i l'Àfrica). A més, hi ha l'Oficina de Cooperació Econòmica, que és l'encarregada de facilitar la projecció del poder econòmic japonès a escala internacional i qui a més posseeix el control sobre bona part del procés d'adjudicació de les ajudes oficials al desenvolupament o AOD.

Pel que fa a les oficines més poderoses destaquen la dels Afers Nord-americans i la dels Afers Asiàtics. La primera és l'encarregada de supervisar la relació bilateral amb el principal aliat japonès, els EUA, i està formada per personal considerat d'elit. Per la seva banda, l'Oficina d'Afers Asiàtics destaca per la defensa de la relació especial que ha de tenir el país amb la resta de països asiàtics, especialment amb la Xina. A vegades, aquestes dues maneres d'entendre la diplomàcia japonesa, per bé que no es contradiuen entre si, són l'origen de la topada entre les dues oficines.

El Ministeri d'Economia, Comerç i Indústria (METI)

Conegut amb les sigles de MITI (acrònim anglès de Ministeri de Comerç Internacional i Indústria), aquest ministeri ha canviat de nom després de la reforma administrativa de Koizumi i es coneix actualment com el 経済産業省 (*keizai-sangyōshō*) o METI (en anglès, 'Ministeri d'Economia, Comerç i Indústria').

Aquest important ministeri té la funció de promoure el comerç exterior i els interessos econòmics japonesos fora del país, i per això té un paper de primer ordre en les negociacions sobre temes de comerç internacional, així com en la distribució de l'AOD.

El Ministeri es divideix en sis oficines i grups (entre les quals destaquen la de Política Industrial i Econòmica, la de Política Comercial, la de Cooperació Eco-

nòmica i Comerç o la d'Indústries Manufactureres), en diferents agències (la d'Energia i Recursos Naturals, la de Seguretat Industrial i Nuclear) i altres corporacions especials com el JETRO (*Japan External Trade Organization*), encarregada de recollir, sistematitzar i proporcionar informació de tipus econòmica i comercial.

Ja havíem apuntat que la política exterior no es confecciona només en el Ministeri d'Afers Exteriors, sinó que altres ministeris hi acabaven participant de forma activa. En el cas japonès, el poderós MITI de postguerra ha tingut un paper encara més destacat que els seus homòlegs en d'altres estats, atès el perfil de gegant econòmic del Japó i baix perfil polític.

El 1982, Chalmers Johnson va publicar un dels seus llibres més famosos, *MITI and the Japanese Miracle*. L'autor argüeix que el Ministeri d'Economia ha estat la peça clau en la consecució de l'estratègia de desenvolupament de postguerra, basada en una economia altament planificada similar a la dels règims socialistes. El govern va permetre d'aquesta forma que fos el MITI el que acabés controlant l'activitat econòmica del país. Tot i les ferotges crítiques que han rebut les seves teories en entendre que ha sobredimensionat el poder de la burocràcia, els seus escrits han estat clau per a analitzar la política econòmica del país de postguerra.

El MITI, considerat per molts l'arquitecte de l'anomenat miracle econòmic japonès de postguerra, ha estat un gran protector del mercat domèstic i un excel·lent promotor de les exportacions del Japó. No és d'estranyar que molts analistes polítics hagin definit la política exterior japonesa de postguerra com a "mercantilista".

El Ministeri de Finances (MOF)

El Ministeri de Finances (財務省, *Zaimushō*), per a molts el "Ministeri dels Ministeris", ha exercit en les darreres dècades una influència que va més enllà de les seves atribucions tradicionals. La funció d'aquest ha estat la d'establir els pressupostos del govern i dels seus ministeris, i la de controlar els impostos, a través de la seva Agència d'Impostos Nacionals.

Creat també en les albrors de la Restauració Meiji, el Ministeri, a més d'englobar la poderosa Agència d'Impostos Nacionals, està format per vuit oficines, entre les quals destaquen l'Oficina Pressupostària, la d'Impostos, Tarifes i Duanes, Finances i la Internacional. Aquesta darrera oficina és la que s'ocupa dels afers internacionals i és responsable de la política de tipus de canvi –determinant per a les exportacions japoneses–, i manté relacions amb les principals institucions financeres internacionals, com el Banc Mundial o el Fons Monetari Internacional, i estableix la política a seguir envers els països en vies de desenvolupament.

A més a més, participa activament en l'organització de les cimeres del G-8, la reunió de les set principals economies mundials més Rússia, que es realitza

Corrupció en el Ministeri de Finances

Una sèrie d'escàndols de corrupció durant la dècada dels noranta pels quals han acabat inculpan oficials d'alt rang d'aquest ministeri, que juntament amb la inoperància davant la crisi borsària i financera dels darrers anys, ha fet minvar molt la reputació i prestigi d'aquest ministeri en l'opinió pública japonesa, que l'ha batejat amb el nom de *Ministry of Failure*, és a dir, Ministeri de la Fallida.

cada any. La postura defensada pel MOF de seguir una estratègia “mercantilista” ha produït més d’una tensió amb el MOFA, molt més partidari que el país tingui un rol més proactiu en l’àmbit polític.

El Ministeri de Defensa (MDJ)

El Ministeri de Defensa (防衛省, *Bōeishō*) és el responsable de la implementació de la política de defensa del país i de garantir la seguretat del país.

Després de la derrota del Japó en la Segona Guerra Mundial, una de les preocupacions de les forces d’ocupació nord-americanes va ser que el Japó no es convertís mai més en una amenaça militar i per això els primers anys de la postguerra van evitar la remilitarització del país. Ara bé, la lògica de la guerra freda, i en concret la necessitat de convertir el Japó en l’aliat més important a la zona de l’Àsia Pacífic van possibilitar que l’any 1952 es creés una Agència de Seguretat Pública (保安庁, *Hoanchō*) que seria reanomenada l’any 1954 com a Agència de Defensa del Japó (防衛庁, *Bōeichō*). Tot i la utilització d’aquest eufemisme, l’Agència ha actuat *de facto* com un ministeri, assumint les responsabilitats plenes de la defensa, malgrat que les Forces d’Autodefensa formalment han estat supervisades pel primer ministre, que és qui té la darrera paraula.

Va ser el 2006 quan el gabinet de l’ex primer ministre Abe Shinzō va elevar finalment a rang de ministeri l’Agència, després de més de 50 anys de discussió sobre la idoneïtat de la mesura. Amb aquest canvi, en paraules de d’Abe, el Japó podria “acomplir les obligacions del país en relació amb les activitats de cooperació per al manteniment de la pau internacional i, tanmateix, reforçar la defensa del territori nacional”.

1.3.3. Els cercles econòmics

En un país amb un pes econòmic tan important en els afers globals, els cercles econòmics i empresarials han tingut un paper central a l’hora de definir la interacció de la nació amb la resta del món.

Al Japó el món financer està representat per les tres organitzacions més importants de l’economia japonesa: la Federació d’Organitzacions Econòmiques (経済団体連合会, *Keidanren*), la Cambra de Comerç Japonesa (日本商工会議所, *Nihon Shōkō Kaigisho*) i la Federació Japonesa d’Associacions d’Ocupadors (日経連, *Nikkeiren*) –malgrat que aquesta va ser absorbida el 2000 per la *Keidanren*.

Oficines centrals de la *Keidanren*

Tot i que la missió oficial de la més poderosa de totes les organitzacions empresarials ha estat la d'ajudar a accelerar l'economia japonesa, el que resulta innegable és que ha actuat, a més, de nexa d'unió i de contacte entre el Govern i el món empresarial. Les seves propostes i perspectives en tema de política macroeconòmica tenen un gran impacte entre tots els agents de l'economia japonesa, ja que aquesta organització empresarial gaudeix d'una gran reputació entre l'empresariat nipó.

En l'àmbit internacional, l'organització i les empreses que en formen part han participat activament en l'estratègia d'exportació de l'economia japonesa de postguerra. Algunes grans empreses, com ara Mitsubishi Corporation, Mitsui Busan o Marubeni, han fundat seccions d'anàlisi i recerca tant al Japó com en oficines d'arreu del món, fet mitjançant el qual han participat en la internacionalització de l'economia japonesa.

A més de la contribució de la comunitat empresarial en la internacionalització de l'economia japonesa, com ens recorda Hook, la competència entre estats per a atreure capital japonès significa que les empreses poden exercir poder sobre els governs nacionals i negociar les condicions d'aquestes inversions. No és d'estranyar que molts caps d'estat i de govern que visiten el Japó truquin abans al cap de Mitsubishi o de Toyota que a l'oficina del Primer Ministre.

1.3.4. Els mitjans de comunicació: el paper de la premsa

Molts especialistes han definit el Japó com un exemple típic de societat de la informació que consumeix grans quantitats de notícies provinents dels mitjans de comunicació de masses, premsa, ràdio, televisió i, recentment, Internet.

Imatge del *Asahi Shinbun*

Els principals mitjans de comunicació en premsa, l'*Asahi Shinbun* (12,9 milions de tiratge diari), *Yomiuri Shinbun* (14,3 milions), *Nikkei* (4,6 milions) *Mainichi* (6 milions) i *Sankei* (2,9 milions), se situen entre els més llegits del planeta per nombre de tirades i passen de llarg la circulació d'altres diaris com el *The New York Times* (un milió), *The Times*, *Le Monde* i *El País* (500.000, respectivament) o *La Vanguardia* (uns 250.000).

En el sistema polític de postguerra els periodistes de premsa han mantingut unes relacions molt estretes amb els polítics. A través del sistema club de premsa (記者クラブ, *kisha kurabu*) cada periodista treballa exclusivament centrat en la vida pública d'un polític o bé en la informació generada per un departament governamental o una associació econòmica. Considerant les normes d'obligació mútua tradicionals en la societat japonesa (義理, *giri*), de vegades aquesta relació personal entre el periodista i el polític ha fet difícil que el primer escri-

Línies editorials dels diaris

Mentre el *Yomiuri Shinbun*, el *Sankei* i el *Nikkei* són diaris de perfil conservador i progovernamentals, el *Mainichi* i especialment l'*Asahi Shinbun* s'han convertit en els diaris més crítics contra l'acció del PLD i han abanderat la defensa de les idees propugnades pels progressistes, com el manteniment de l'article 9 de la Constitució o la renúncia a la participació de la guerra de l'Iraq.

gui notícies que perjudiquin el segon. El preu per la informació privilegiada és mantenir un nivell alt d'autocensura (ja que el control és informal) per tal de no perdre el favor del polític o el buròcrata que filtra deliberadament la informació a la premsa.

A més, cada un d'aquests diaris està relacionat amb una xarxa de *keiretsu* o grans empreses de les quals depenen directament, o bé s'hi relacionen per tal de finançar-se a través de la publicitat. Una doble fidelitat, vers els polítics i les empreses, que, especialment en el cas japonès on tendeixen a convergir tots els interessos, deixava un espai de maniobra reduït per a la independència dels mitjans.

En els darrers anys, però, aquesta estreta relació entre periodistes i polítics va començar a minvar com a conseqüència dels escàndols i corrupcions de polítics del PLD. Així, durant la fi de la dècada dels vuitanta i principis dels noranta van començar a destapar-se trames polítiques no només en la premsa, sinó també en la televisió.

En l'àmbit de la política exterior, els MCM han exercit una funció d'amplificadors dels perills i reptes derivats de la fi del sistema bipolar. Aquesta influència creixent en la formació de l'opinió pública sobre aspectes de política exterior és evident en el cas de l'amenaça nord-coreana, el repte de la Xina o el rol de les FAD a l'exterior.

El paper dels periodistes

Alguns periodistes com Tawara Sōichirō i Kume Horoshi s'han convertit en el malson de molts buròcrates i polítics, ja que s'han especialitzat a endegar campanyes i mobilitzar l'opinió pública contra un personatge en particular o una *policy* governamental.

1.3.5. Institucions semioficials, *think tanks* i ONG

A banda dels organismes oficials amb els quals compta la diplomàcia japonesa i que acabem de descriure, hi ha altres institucions tant semigovernamentals com no governamentals que han exercit des de la dècada dels anys setanta un influx indirecte considerable.

Un bon grapat d'aquestes institucions són conegudes amb el nom anglosaxó de *think tank*. Aquesta expressió fa referència a organitzacions, institucions o grups de recerca que analitzen aspectes de diferent índole, com ara la política social, l'economia, la seguretat o les relacions internacionals.

En el cas japonès, la majoria dels *Shinkutanku* (シンクタンク) han estat creats per ministeris com el MOFA o el MOF més que no pas pel sector privat. Per això sovint es parla de la manca d'independència d'aquestes institucions en relació amb les autoritats governamentals.

En tot cas, el seu paper actiu en el debat sobre la política exterior és innegable i entre les principals *think tanks* que trobem al Japó cal destacar-ne quatre:

La primera institució creada pel MOFA, i a iniciativa de l'exprimer ministre Sunao Yoshida, fou el **Japan Institute for International Affairs (JIIA)**, 1959. La institució s'encarrega de potenciar l'estudi de la política, l'economia i el dret internacional, i proporcionar els mitjans i els experts necessaris per a analitzar i fer recerca en diferents qüestions internacionals que afecten el Japó.

L'**Institute for International Policy Studies (IIPS)** va ser fundat el 1988 per l'exprimer ministre Nakasone Yasuhiro amb l'objectiu d'investigar de forma crítica aquelles qüestions de l'ordre internacional a les quals havia de fer front el Japó. Els seus departaments d'investigació cobreixen les àrees de política internacional, economia, seguretat, energia i medi ambient.

El **Japan Forum on International Relations (JFIR)** va ser fundat per iniciativa de l'exministre Ōkita Saburō l'any 1987 amb la idea de contribuir en el debat sobre el nou paper del Japó en la comunitat internacional. Des d'aleshores s'hi han publicat més de 26 *policy proposal*, a més de celebrar nombroses conferències i simposis internacionals.

El **Research Institute for Peace and Security (RIPS)** va ser establert el 1987 pel Ministeri d'Afers Exteriors i l'aleshores Agència de Defensa del Japó perquè especialistes de diferents camps orientessin el govern sobre aspectes de seguretat i de pau.

En l'àmbit del sector privat cal destacar el Nomura Research Institute, el Mitsubishi Research Institute o el Twenty-First Century Policy Institute, aquest últim establert per la poderosa *Keidanren* l'any 1997. Aquestes fundacions privades, tot i diversificar l'oferta en el debat acadèmic sobre el paper del Japó en la comunitat internacional, continuen estant molt lligades als interessos dels seus esponsors corporatius, més que no pas a la comunitat epistèmica.

Pel que fa als moviments socials, en els darrers anys, les organitzacions no governamentals (ONG) i l'opinió pública en els darrers anys, han influït indirectament en el debat sobre la política exterior japonesa. Recentment, les ONG han estat les destinatàries dels recursos oficials per a implementar projectes d'ajuda al desenvolupament en diferents indrets com Cambodja, Timor o l'Iraq. Aquest recent fenomen de les ONG al Japó ha estat motivat per tres raons (Green, 2001):

- 1) La primera, l'interès governamental que les ONG duguin a terme projectes conjunts tals com la lluita contra la propagació del VIH/sida.
- 2) En segon lloc, els moviments socials, en una altra època fortament lligats a l'esquerra política més radical, han virat cap al centre i han començat a col·laborar activament amb el govern.

3) Per acabar, la Dieta va aprovar al març del 1998 una nova Llei d'Organitzacions Sense Ànim de Lucre que, a més de reduir el control burocràtic, facilita la creació d'aquest tipus d'organitzacions.

2. Evolució de la política exterior japonesa: de l'època Tokugawa fins als nostres dies

2.1. La política exterior japonesa del segle XVII a la Segona Guerra Mundial

2.1.1. Les relacions exteriors japoneses durant el shogunat Tokugawa (1603-1853)

En l'ordre feudal japonès la societat estava dividida, d'una banda, entre els **governats**, agricultors, productors i mercaders; i de l'altra, entre els **governants**, una classe social formada per **senyors de la guerra** 大名 (*daimyo*) i **guerrers** (*samurai* 侍) a la cúpula dels quals se situava la figura del **shōgun** (将軍).

El Shogun, que és una abreviació de la paraula japonesa 征夷大將軍, *sei-i taishōgun* o 'gran general que s'imposa als bàrbars', havia pres el poder real a l'Emperador i havia establert el *bakufu* (幕府) o shogunat; un govern militar que duraria des de finals del segle XII fins a la Restauració Meiji.

Durant el període de **domini del shogunat Tokugawa** (1603-1868), el Japó va experimentar un període d'aïllament nacional que es coneix amb el nom de *sakoku* (鎖国) o *kaikin* (海禁). La nova casta política dels Tokugawa va mirar d'impedir qualsevol tipus de relació comercial amb països que tractaven d'exportar no només productes sinó també les seves creences religioses. Després de trencar les relacions comercials amb britànics (1623), espanyols (1624) i anys més tard amb portuguesos (1639), només els holandesos van gaudir del dret de romandre al Japó amb la condició de mantenir les seves idees religioses en la seva esfera privada i centrar-se tan sols en l'activitat comercial. El resultat de tot això fou la disminució del comerç amb els països occidentals durant un període que va del 1603 al 1850.

Però aquesta imatge d'aïllament nacional del país durant el període Tokugawa resulta tant sols parcialment certa, si considerem la política exterior des d'una perspectiva més àmplia, ja que en el transcurs de tot aquest període, les relacions amb Corea, la Xina o les illes Ryūkyū eren freqüents. Això és el que ha portat alguns autors a parlar d'una pseudopolítica d'aïllament.

Un estudi més exhaustiu sobre la política exterior en el shōgunat Tokugawa ens demostra que el Japó es relacionava amb altres països principalment per mitjà

Lectura recomanada

Per a aprofundir sobre les relacions internacionals durant el govern de Tokugawa, llegiu **Mizuno N.** (2004). *China in Tokugawa Foreign Relations: The Tokugawa Bakufu's Perception of and Attitudes toward Ming-Qing China*. Tesi doctoral presentada a la Ohio State University. La podeu trobar a <http://chinajapan.org/articles/15/mizuno15.108-144.pdf>.

de tres fórmules (Mizuno, 2004). D'una banda, mantenia relacions diplomàtiques oficials amb països amb els quals hi havia hagut intercanvi de delegats.

Tot seguit, amb altres països mantenia una relació *tsūshin* (通信). És a dir, relacions de respecte mutu, com era el cas de Corea o el regne Ryūkyū. Com a exemple, els coreans van enviar entre 1610 i 1764 12 grans missions formades per 400 o 500 membres. D'altra banda, existien els contactes *tsūshō* (通商) o relacions amb països amb els que no mantenia relacions diplomàtiques ni polítiques, sinó que aquestes eren de naturalesa bàsicament comercial, com per exemple amb Holanda.

Encara no existeix unanimitat en considerar si les relacions amb la Xina eren del segon o del primer tipus i aquest ha estat un tema força polèmic entre els historiadors i el món acadèmic en general. En qualsevol cas, la categorització de les relacions amb un determinat país en funció d'aquestes tres etiquetes, dóna una idea de la forta jerarquia i verticalitat sobre la manera d'entendre el sistema internacional de l'època.

En un sentit extens, existien tres ordres mundials imperants durant el segle XVIII i XIX; el **sistema de tributs xinès**, el sistema **diplomàtic japonès** (*taikungaikōtaisei*, 大君外交体制) i el **sistema d'estats europeu**. Pel que fa al primer tipus, els regnes vassalls de la Xina havien de pagar una sèrie de tributs, a la vegada que havien d'acceptar el sistema sinocèntric de relacions internacionals de l'època. Tot i que el Japó havia pagat tributs a les dinasties xineses en nombroses ocasions mai va acceptar ser-ne considerat un estat vassall. Els japonesos no volien acceptar la superioritat ni de l'ordre xinès ni de l'europeu, però a la vegada eren massa dèbils per a desafiar-los. Per aquest motiu van preferir parlar d'un ordre internacional propi que adopta el nom del **sistema diplomàtic taikun** i que intenta emular en certa manera el sistema de tributs xinès.

En definitiva, un estudi més detallat ens demostra que el Japó d'aquest període mantenia relacions exteriors selectives amb determinats països com la Xina, Corea o Holanda. La doble classificació que hem realitzat ens suggereix que tal volta la política d'aïllament o *sakoku* durant el shogunat Tokugawa era un *tatema*, és a dir, un lema que les autoritats promovien en públic per reafirmar el poder del shogunat envers els *daimyo*, però que divergia profundament de l'*honno* o allò que ocorria en la realitat.

Tatema i honno

Tatema (建前) i *honno* (本音) són dos conceptes clau en els estudis culturals sobre el Japó. Mentre *tatema* significa façana o opinions oficials o comportaments expressats en públic, el *honno* fa referència als sentiments vertaders i ocults al darrere de les accions que, en molts casos, són mantinguts en secret.

2.1.2. La fi del shogunat i el període dels tractats desiguals amb Occident (1853-1868)

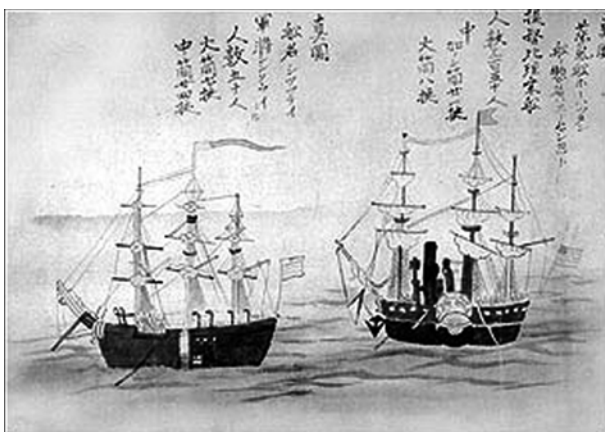
El segle XIX començà amb els primers intents occidentals, especialment russos, britànics i nord-americans, d'obligar les autoritats japoneses a comerciar amb la resta de països. La primera reacció del shogunat fou l'estratègia de "primer

dispara, després pregunta”. La consigna era clara; calia expel·lir a la força qual-sevol vaixell que s’aproximés a la costa de l’arxipèlag.

La primera guerra de l’Opi xinesa (1839-1842) va servir com a clara advertència que els europeus, concretament els britànics, eren capaços de defensar el “lliure comerç” fins i tot amb la força, i l’única forma d’evitar la guerra era signant una sèrie de tractats comercials que resultaven clarament favorables per als occidentals. Com es demostraria, les potències europees no estaven únicament interessades en la colonització de l’Àsia. En el cas xinès, de fet, es mostraren més àvides de comerç que no pas de conquestes territorials.

El 1853 la independència en relació amb l’exterior que havia gaudit el Japó durant el període Tokugawa es va veure truncada per l’arribada de vaixells de guerra nord-americans comandats pel comodor Matthew C. Perry a la badia d’Edo. Com afirma el diplomàtic Togo Kazuhiko (2005), l’impacte psicològic de l’arribada de vaixells de guerra negres, fets de ferro i amb motors de vapor fou tan xocant com ho seria en els nostres dies l’arribada de naus vingudes de l’espai exterior.

Després que el comodor Perry donés un termini d’un any perquè el shogunat s’obris al comerç, el país accedí a signar el **Tractat de Kanagawa** (1854) segons el qual el Japó admetia un cert intercanvi comercial no només amb els nord-americans sinó també amb francesos, britànics, holandesos i russos. A aquest tractat seguirien, durant la dècada dels cinquanta, diversos acords desiguals que asseguraven clàusules especials per a garantir la jurisdicció consular als estrangers residents al Japó, a més del dret dels occidentals d’establir les tarifes aranzelàries que els resultessin més convenients.

Arribada de vaixells de guerra a la badia d’Edo, 1853

Aquests acords desiguals aplicats per Occident al Japó i a altres països com la Xina minaren no només la credibilitat del *bakufu*, sinó que a més obriren els ulls a les autoritats japoneses de l’amenaça que representava la pressió occidental per a la independència de l’illa.

Amb la fi del shogunat (1853-1868), en el període conegut com a *bakumatsu* (幕末), les autoritats japoneses bascularen entre dues estratègies que aparentment semblaven contradictòries; la 攘夷 (*jōi*) o ‘expulsió dels estrangers per la força’ i la 開国 (*kaikoku*) o ‘obertura del país a l’exterior’.

D’una banda, la *jōi* implicava un sistema internacional on havia d’existir una jerarquia entre les nacions, mentre que la *kaikoku* es basava en la noció d’igualtat entre les nacions, en entendre que totes havien de participar del sistema polític i econòmic europeu.

Tot i semblar opcions contradictòries, totes dues estratègies compartien una característica fonamental: el desig d’evitar la dependència exterior (外圧, *gaiatsu*) i aconseguir la superioritat en relació amb els “bàrbars occidentals”.

Finalment la decisió d’obrir-se a les potències occidentals fou el producte d’una calculada estratègia de realisme polític que, com veurem en les següents línies, el Govern Meiji maduraria amb èxit.

Cartell que satiritza les teories sobre la *jōi* o expulsió dels bàrbars

2.1.3. La Restauració Meiji i el naixement del nou Japó (1868-1919)

La restauració del poder en la figura del jove emperador Meiji el 1867 fou un vertader cop d’estat a l’ordre Tokugawa i el desmantellament final del sistema feudal. El que en un principi havia de representar la restauració del poder imperial, significà el traspàs i la centralització del poder del shogun a una oligarquia de clans de guerrers samurais que, en nom de l’emperador, portarà les regnes del nou estat. Aquesta lluita entre la classe política dominant és el que ha portat molts historiadors a considerar la Restauració Meiji no com una revolució a l’estil de les burgesies del segle XIX, sinó com una revolució “des de dalt” o “aristocràtica”.

La combinació de problemes interns a què el shogunat havia de fer front i la pressió exterior d’unes potències occidentals que es revelaven cada cop més depredadores, va portar la classe aristocràtica japonesa a parlar de 内憂外患 o *naiyūgaikan*, és a dir “problemes interns, desastre des de l’exterior”.

Precisament, la primera tasca del nou Govern Meiji va ser evitar a tot preu el destí que havien patit molts països de l’Àsia de domini semicolonial, com va ser el cas de la Xina del segle XIX. Conscients que el país estava envoltat de nacions imperialistes àvids de poder, els líders Meiji van enviar una missió a Europa sota el comandament de Tomomi Iwakura i acompanyat per la flor i nata del nou govern amb la tasca d’observar, entendre i aprendre de l’èxit econòmic, militar i polític de les potències occidentals. Després de mesos de recorregut pel Regne Unit, França o Alemanya, ja de retorn al Japó, la impressió general de la missió va ser que per a coexistir amb les potències visitades, calia que el Japó esdevingués un país poderós en termes militars però també en termes econòmics.

Al centre de la foto, el cap de la missió Iwakura, Tomomi Iwakura

Aquesta idea és la que motivà el lema del període Meiji (富国強兵, *fukoku kyōhei*), ‘país ric, exèrcit poderós’. Totes les reformes en el camp econòmic, educatiu, fiscal o militar anaren encaminades d’aquesta forma a assegurar la supervivència del país en el nou convuls sistema internacional vuitcentista europeu, un cop el xinès havia estat vençut i el japonès havia entrat en crisi. El realisme havia esdevingut la característica principal de l’aproximació del govern Meiji.

Mentre que amb caràcter intern les reformes del Govern Meiji havien suposat en vint anys una espectacular transformació de la societat i l’economia del país, el canvi de rumb en la política exterior durant la dècada dels noranta estigué marcat per dues qüestions essencials.

La primera fou la revisió dels tractats desiguals que els japonesos van ser obligats a signar durant la dècada dels cinquanta amb els EUA, el Regne Unit, Rússia, Holanda, França i Alemanya (aleshores Prússia). Els successius ministres d’Afers Exteriors del Govern Meiji situaren aquest tema al capdamunt de l’agenda fins que el 1911 totes les clàusules considerades injustes foren finalment derogades.

El segon tema de l’agenda fou la reafirmació i expansió territorial de la jove nació Meiji. La nova oligarquia estava convençuda que només amb l’expansió territorial el país podria aconseguir la influència en el sistema internacional necessària per a convertir-se en una poderosa nació. El pensador prooccidentalista Tokutomi Sohō creia que el Japó havia d’adoptar els mètodes occidentals per fer-se fort, afirmava la necessitat de fer la guerra per a transformar el Japó d’una nació **contractiva** a una nació **expansiva**.

Només dos mesos després que el Regne Unit signés l’acord amb el Japó per a abolir el sistema d’extraterritorialitat i acordés un nou tractat comercial igualitari per als dos països, el Japó, que estava adquirint un nou rol en el sistema internacional, declarava la guerra a la Xina. La guerra sinojaponesa de 1895 acabà amb la victòria per a l’exèrcit japonès. Gràcies al **Tractat de Shimono-seki**, el Japó ampliava el seu territori i s’annexionava les illes Pescadors (anomenades també Pen Fu) i la península de Liadong, al mateix temps que acceptava la independència de Corea, eufemisme que serviria més endavant per a convertir la península en un protectorat.

Mancat d’aliats al bàndol occidental i després de la pressió exercida per la Triple Intervenció en la qüestió de la península de Liaodong, el Japó perseguí l’estratègia d’aconseguir un nou aliat de la mà precisament del Regne Unit, als qui els unia una gran preocupació pels desitjos expansionistes de Rússia al sud i l’est del continent euroasiàtic. Formalment, el 1902 se signa l’aliança anglojaponesa, en virtut de la qual si alguna de les parts entrava

en guerra, l'altra havia de romandre neutral a menys que algun dels dos països fos atacat per més d'una potència.

Triple Intervenció

Sis dies després que la Xina cedís la península de Liadong als japonesos, Rússia, Alemanya i França pressionen perquè el Japó renunciï als seus drets sobre el territori. Finalment, després de la insistència de la Triple Intervenció el Japó accedeix a retornar la península. Aquesta participació russa en la Triple Intervenció causà un gran malestar entre la població japonesa alhora que alimentaria un creixent sentiment antirus.

2.1.4. La guerra russojaponesa i la Primera Guerra Mundial

Després de la guerra sinojaponesa existia un cert equilibri de poder entre japonesos i russos gràcies al principi d'“intercanvi entre Corea i Manxúria”. Segons aquest, els japonesos acceptaven el predomini rus de Manxúria a canvi de la retirada dels russos de Corea, que quedava sota zona d'influència nipona. Però la corda es va tensar de nou quan els russos van començar a demorar la retirada fins que al febrer del 1904 va esclatar la guerra entre ambdós països.

Gràcies a unes bones campanyes terrestres, però sobretot per la derrota a la flota del Bàltic russa, el Japó va aconseguir una victòria sense precedents en la història recent. Una potència no occidental havia derrotat per primera vegada una de les grans potències occidentals.

El Tractat de Pau, signat al setembre del 1905, reconeixia la supremacia del Japó a la península coreana, el dret d'arrendament de la península de Liaodong, i permetia l'annexió del sud de les illes Sakhalin, a la vegada que ambdós països acordaven retirar les tropes de Manxúria.

Aquesta victòria tingué uns efectes molts clars en la política exterior japonesa de principis de segle XX i especialment en la Primera Guerra Mundial. En iniciar-se aquesta, el Japó considerà que es trobava davant d'una magnífica oportunitat per a reafirmar el seu nou rol en la política internacional a l'hora que desitjava tirar endavant la seva política expansionista a l'est asiàtic. En nom de l'acord nipobritànic, el Japó veié una excusa perfecta per a entrar en guerra de la mà de la Triple Aliança entre Rússia, França i el Regne Unit i aconseguí fer-se amb el control de les possessions alemanyes a l'Àsia, especialment a la Xina. En poc temps, el Japó passà a ocupar la península de Shandong i les illes que els alemanys posseïen al Pacífic.

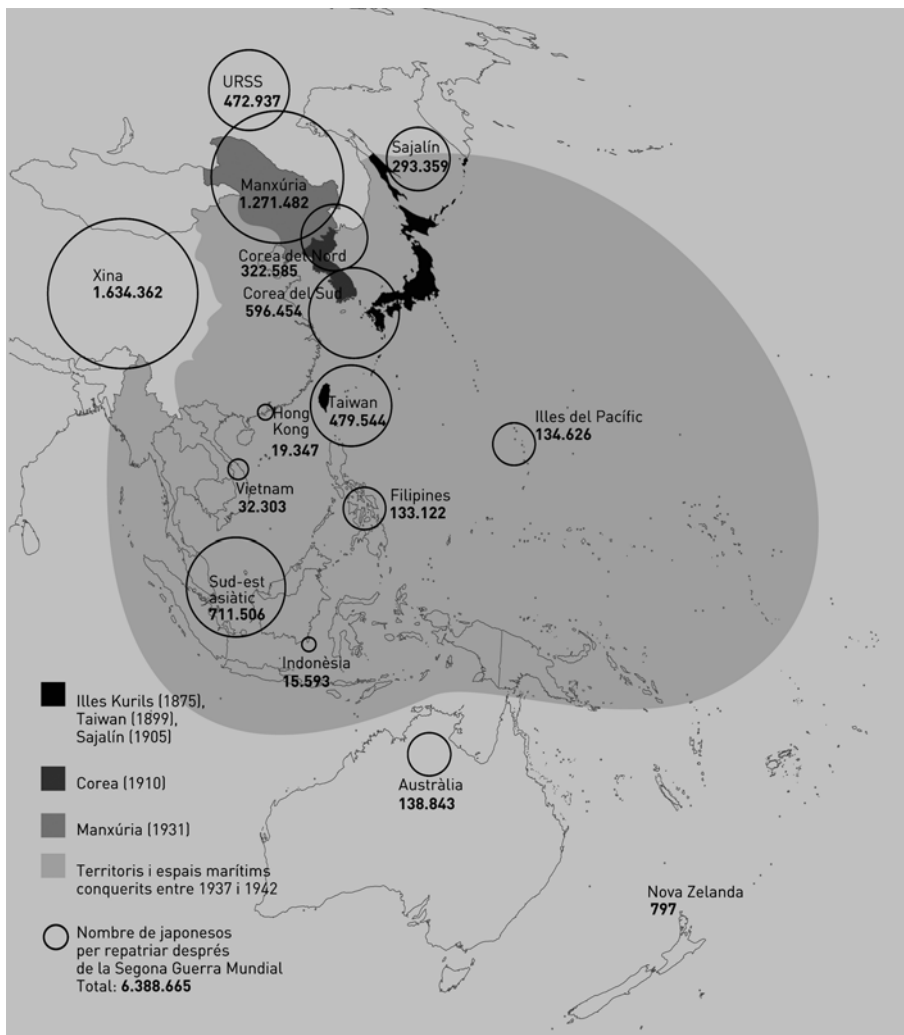

Imatge de la retirada de les tropes russes a la batalla de Mukden

Justificació de l'annexió de Corea

El 1910, un coreà va assassinar Itō Hirobumi, el representant del Govern japonès a Corea, a la ciutat xinesa de Harbin. Aquest assassinat va ser servit per l'ala més nacionalista i dretana del Govern Meiji per a justificar l'annexió per la força de Corea a l'Imperi japonès, situació que es postergaria fins al final de la Segona Guerra Mundial.

Cronologia del Japó imperial

Font: CIDOB

La Conferència de Pau del 1918, a la qual Tòquio havia estat convidat, serví, a més d'aconseguir els drets de la península de Shandong i d'heretar les possessions alemanyes al Pacífic, per a consolidar la creixent influència del país en l'esfera internacional i convertir-se en una de les "Cinc Potències".

Totes cinc acordaren tres principis bàsics:

- 1) Una reducció del potencial bèl·lic naval.
- 2) Un tractat signat entre els EUA, França, Itàlia, el Japó, Bèlgica, Holanda, Portugal i la Xina per a tirar endavant una política de "portes obertes" a canvi de respectar la sobirania i integritat territorial de la Xina.
- 3) Un tractat quadrilateral que reemplaçava l'aliança anglojaponesa del 1902. Una vegada afeblides Rússia i Alemanya, els EUA, el Regne Unit, el Japó i França decideixen reestructurar aquesta aliança amb aquest pacte a quatre.

2.1.5. El camí cap a la guerra i la derrota total

Durant el període que comprèn del 1924 al 1931 podem observar la coexistència de dues estratègies que tindran influència en la classe intel·lectual i política japonesa: la de **Shidehara Kijūrō** i la de **Tanaka Giichi**; es tracta de dues visions confrontades sobre quina política exterior havia de seguir l'Imperi japonès.

D'una banda, Shidehara, que va desenvolupar els càrrecs de ministre d'Afers Exteriors i de primer ministre, pensava que el Japó havia de seguir una línia més suau i conciliadora en el si del sistema internacional. En aquest sentit, el Japó havia de seguir les tendències cooperatives del període d'entreguerres emmirallades en l'esperit de justícia i pau de la Lliga de Nacions. Aquesta afirmació implicava, per tant, el principi de no-intervenció en els afers interns de la Xina. D'altra banda, Shidehara pensava que, per a aconseguir una nova política exterior, calia emfasitzar en el terreny econòmic més que no pas en el militar com a base de l'èxit per a aconseguir el benestar del país.

La doctrina Tanaka, primer ministre del Japó (1927-1929), en canvi, va ser l'adoptada per les forces més nacionalistes que apostaven per una política de mà dura contra la Xina. Dit en altres paraules, mentre l'aproximació de la política exterior japonesa de Shidehara era considerada molt més tova i simbolitzava els valors universalistes i racionals d'Occident, l'estratègia de Tanaka representava la línia dura i "personificava una actitud feudalística, irracional i tradicional" (Cooney, 2002). Certament aquestes dues visions implicaven un imperialisme, ja sia per la via lenta o per la via ràpida, però imperialisme al cap i a la fi.

La crisi econòmica nord-americana (1929) aviat va tenir els seus efectes no en l'economia japonesa, sinó també en la seva política exterior. La idea que per no dependre tant de l'economia exterior calia establir una àrea autosuficient i que Manxúria, rica en recursos naturals, formaria el nucli d'aquesta àrea d'influència, es va fer cada cop més popular entre els polítics japonesos, especialment entre els oficials estacionats a Manxúria, anomenats l'"exèrcit Kwantung".

No va ser fins dos anys més tard que es va produir el conegut com a **incident de Manxúria**, quan el ferrocarril de Shenyang va volar pels aires. Les autoritats japoneses van provocar l'explosió i en van responsabilitzar els rebels xinesos, la qual cosa va donar un pretext al bel·licós exèrcit Kwantung per a ocupar part de Manxúria. Tot i la resistència dels polítics japonesos en el poder, l'exèrcit imperial finalment va imposar les seves tesis d'annexió per la força de Manxúria al territori nacional. De cara a la galeria, al març del 1932 s'establia Manxukuo, sota la dinastia Qing, però a la pràctica resultava ser un estat titella controlat per Tòquio. El govern xinès, davant d'aquesta nova versió de doctrina Monroe asiàtica per part dels japonesos, es va negar a reconèixer Manxukuo. Malgrat tot, la guerra entre els dos països no esclataria fins al juliol del 1937.

Shidehara Kijūrō (1872-1951)

Tanaka Giichi, primer ministre (1927-1929)

Mentre la democràcia Taishō s'ensorrava, l'aparell militar més nacionalista i radical japonès prenia les regnes del poder, tot limitant el dret de pensament i d'expressió, i la societat quedava rígidament controlada per l'estat. El nou règim militar, en l'àmbit de la política exterior, va assumir unes tesis cada cop més radicals i el primer ministre Konoé Fumimaro (1937-1939) suggereix la creació d'un "nou ordre per a assegurar l'estabilitat duradora a l'est asiàtic". D'acord amb aquest nou ordre, posteriorment reanomenat **Esfera de Coprosperitat del Gran Est Asiàtic**, la Xina i Manxukuo havien de cooperar amb el nou lideratge regional del Japó per a alliberar-se de les potències imperialistes occidentals, de tal forma que, com expressà el ministre de la Guerra Tōjō Hideki, el conflicte amb els EUA pel lideratge a l'est asiàtic era "senzillament inevitable".

Certament la relació entre ambdós països s'estava deteriorant des de feia una dècada, però al juliol del 1939 la tensió va arribar a un nivell límit. El general Tōjō (1941-1944), un cop reemplaçà Konoé com a primer ministre, va aplanar el camí per entrar en guerra amb la Triple Aliança. El 8 de desembre del mateix any, l'exèrcit japonès atacava per sorpresa Pearl Harbour.

Després de nombroses victòries de les tropes nipones, i quan semblava que la balança es decantava a favor de Tòquio, la batalla naval de Midway va suposar una històrica desfeta per als japonesos. La victòria total no es va materialitzar fins que el 1945 els EUA decideixen llançar dues bombes nuclears a les ciutats japoneses d'Hiroshima i Nagasaki (6 i 9 d'agost, respectivament).

Els EUA, l'URSS i el Regne Unit, reunits a la ciutat alemanya de Potsdam entre el 17 de juliol i el 2 d'agost, havien establert com a condicions per finalitzar la guerra amb el Japó els punts següents:

- 1) El territori japonès quedava confinat a les quatre illes més grans de l'arxipèlag i altres petites illes que quedaven per determinar.
- 2) Caldria dissoldre i eliminar les forces armades i tot l'aparell militar que havia dut a la guerra del Pacífic.
- 3) Per acabar, el Japó esdevindria una democràcia i un país pacífic, alhora que se li reconeixia la possibilitat d'esdevenir de nou una potència econòmica.

El 10 d'agost del 1945 l'emperador Hirohito, després d'escoltar les diferents opinions dels membres del gabinet, va acceptar la rendició incondicional del país. Cinc dies més tard, i després d'alguns intents per part d'alts oficials d'evitar la rendició, l'emperador, fins llavors una figura divina i cabdal en l'entramat del Japó contemporani, es va dirigir per primer cop als súbdits japonesos per ràdio, anunciant la fi de les hostilitats i la capitulació del país. Acabava un dels capítols més negres de la història japonesa contemporània.

2.2. La política exterior japonesa durant la guerra freda

2.2.1. L'ocupació americana i la Conferència de Pau de San Francisco

La rendició japonesa davant les Forces Aliades formalitzada el 2 de setembre del 1945 al damunt del cuirassat *Missouri*, atracat a la badia de Tòquio, simbolitzava la fi de l'imperialisme japonès. Les autoritats japoneses acceptaven cada un dels punts de la Declaració de Postdam sobre la rendició japonesa amb l'única condició que calia mantenir la figura de l'Emperador, essència de la *kokutai* (国体) o "esperit japonès".

El Comandant Suprem de les Forces Aliades (SCAP), el general nord-americà Douglas MacArthur, acceptà la demanda japonesa a canvi que el Japó esdevingués una nació amb un sistema polític plenament democràtic i es convertís constitucionalment en una nació pacífica com a prova de la voluntat del poble japonès per no representar de nou cap amenaça a la comunitat internacional.

Imatge històrica del general MacArthur al costat de l'emperador Hirohito

La nova constitució aprovada el 1946, sota la supervisió del general MacArthur, contenia tres punts essencials que havien de transformar el sistema polític de postguerra.

- 1) En primer lloc, l'emperador renunciava a la seva divinitat i esdevenia el "símbol de l'estat i de la unitat del seu poble", en qui residiria a partir d'aleshores la sobirania.
- 2) En segon lloc, la nova constitució establia tot un nou entramat institucional per a convertir la Dieta, el Parlament japonès, en el vertader òrgan deliberatiu de la nova democràcia japonesa.
- 3) Per acabar, l'article 9 de la Constitució consagrava el pacifisme com la base del sistema i, per extensió, de la diplomàcia japonesa de postguerra. Amb el capítol II, l'article 9 de la Constitució del 1947 el Japó renunciava a la resolució

de les controvèrsies internacionals mitjançant l'ús de la força, i manifestava la voluntat que el país no tingués cap tipus de potencial bèl·lic de terra, aire o mar. Amb aquesta clàusula, la Carta Magna explicitava les demandes dels EUA que el poble japonès no es convertís mai més en una amenaça per a la resta d'actors de la comunitat internacional.

Aquest procés de democratització i desmilitarització del Japó implicava, a efectes pràctics, la pèrdua durant uns anys de la sobirania de l'arxipèlag, que quedaria en mans de les forces d'ocupació encapçalades pel general MacArthur. Aquesta dependència afectaria tots els camps de la societat japonesa, des de la política i l'economia fins a la política exterior. Aquesta situació perduraria fins al 1952, any en què entra vigor el **Tractat de Pau de San Francisco**.

Ara bé, aquesta posició inicial de dependència extrema canviaria com a conseqüència d'un fet que les autoritats nord-americanes no preveïen en els anys immediats a la fi de la guerra: la polarització del sistema internacional en dos blocs diametralment oposats, el capitalista i el comunista, i l'inici de la guerra freda. Aquests canvis en l'estructura del sistema internacional capgiraren el rol que el Japó tenia destinat i, de "l'enemic vençut", es convertiria en "l'amic aliat".

La guerra de Corea, la primera manifestació que aquesta guerra freda podia esdevenir "calenta", va tenir paradoxalment uns efectes molt positius no només per a l'economia japonesa, sinó per a la seva política exterior. La forta demanda de béns relacionats amb la guerra que les tropes americanes necessitaven per a tirar endavant la contesa a la península significà un gran estímul per a la malmesa economia japonesa, que tot just estava reeixint de les cendres en què havia quedat després de la Segona Guerra Mundial. Però a més dels substancials dividends que aportarà la guerra a la seva economia, l'impacte en la política exterior japonesa fou clau per a entendre la seva evolució des d'aleshores i fins a la caiguda del bloc socialista. L'escalfament de la guerra freda a l'est asiàtic i l'amenaça que el comunisme s'estengués per la resta del continent convertiren la nova democràcia japonesa en un aliat d'elevat valor geopolític.

La creació d'una **policia de reserva japonesa** (1951) fou el primer indici que l'article 9 de la Constitució, com afirmà posteriorment el president Nixon en una visita al Japó en qualitat de secretari d'estat, havia estat "un autèntic error de càlcul".

La qüestió de si calia una reinterpretació de l'article 9 per a admetre el dret de l'autodefensa dividí no només els principals actors de la política exterior japonesa, sinó també l'opinió pública. Mentre un grup d'autors més realistes esgrimia que renunciar a la guerra no significava renunciar a l'autodefensa –dret recollit per la Carta de les Nacions Unides l'article 51–, el grup d'idealistes argüïa que l'autodefensa també era inconstitucional, ja que l'esperit de la negació del dret de bel·ligerància incloïa també l'autodefensa.

El dret de legítima defensa

L'article 51 de la Carta de les Nacions Unides afirma que cap disposició d'aquesta Carta menyscabarà el dret immanent de legítima defensa, individual o col·lectiva en cas d'un atac armat contra un membre de les Nacions Unides.

Del 4 al 8 de setembre foren invitats 55 països a la Conferència pel Tractat de Pau amb el Japó a la ciutat de San Francisco, entre els quals no es comptaven ni Corea ni la Xina. Gràcies al Tractat, el Japó reconeixia formalment la independència de Corea i renunciava a qualsevol dret adquirit tant sobre Taiwan, com les illes Pescadors i les Kurils. A més a més, s'establí que les illes d'Okinawa romandrien provisionalment sota tutela de les Nacions Unides. A la pràctica, però, aquesta prerrogativa fou portada a terme pel Govern dels EUA, que passaria a controlar la sobirania reial de les illes.

Paral·lelament al Tractat de Pau, els mateixos dies de la Conferència de San Francisco, els EUA i el Japó signaven un Tractat de Seguretat. La qüestió de la política de seguretat del Japó quedava finalment explicitada en un document, després de moltes negociacions entre ambdues parts i de forts debats en el si del mateix Govern japonès. Segons el text final, la seguretat i defensa de l'illa passarien a dependre dels EUA, que amb l'ajuda del paraigua nuclear repel·liria qualsevol atac exterior. El Japó, per la seva banda, establiria un petit exèrcit per garantir la capacitat d'una autodefensa mínima. Com afirmà el primer ministre Yoshida Shigeru, el Japó havia d'esdevenir un país mercantilista, però "lleugerament" armat.

El **Tractat de Seguretat**, en definitiva, permetia al Japó retornar, a la societat internacional en qualitat de país independent, amb una economia que no parava de créixer, i amb un acord de seguretat amb els EUA pel qual Washington se'n feia responsable. Aquest enfocament mercantilista del Japó com a un *tsūshō kokka* (通商国家) o una 'nació comercial', serviria per a descriure el rol del Japó en el sistema internacional durant bona part de la guerra freda.

Precisament, la **doctrina Yoshida** permetria integrar la visió tant realista com idealista existent en el si del Govern japonès sobre quina postura seguir en política exterior. D'una banda, el primer ministre Yoshida era un clar defensor del pacifisme encarnat en l'article 9 i apostava per concentrar tots els esforços a assegurar la recuperació i el creixement econòmic (經濟中心主義, *keizai chūshin shugi* o 'política de l'economia primer'). D'altra banda, i considerant aquells qui preferien una dosi més gran de realisme polític, el Japó s'involucraria en la seva seguretat a través de les seves pròpies forces armades, que en el temps, esdevindrien un dels exèrcits "encoberts més poderosos del planeta".

En conclusió, la doctrina Yoshida, amb l'objectiu de millorar el benestar i prosperitat de la societat japonesa, es basà en tres punts essencials:

- 1) L'aliança militar amb els EUA per a superar els desafiaments i les amenaces de la guerra freda, i la creació d'una força mínima d'autodefensa.
- 2) La idea que el futur del Japó estava lligat a la reconstrucció del seu poder econòmic. Calia establir una clara política de 政経分離, *seikeibunri* o separació de l'esfera econòmica de la política.

Nomenclatures de l'exèrcit japonès

Primer anomenat *keisatsu yobitai*, 警察予備隊 o 'Policia de Reserva' (1950), va canviar de nom el 1952 per *hoantai*, 保安隊 o 'Forces de Seguretat Pública', per a finalment adoptar el terme present fins a l'actualitat de Forces d'Autodefensa (*jieitai*, 自衛隊), el 1954.

Sobre Yoshida

Yoshida era l'avi d'Asō Tarō, el darrer dels primers ministres que va donar el PLD fins al 2009.

3) L'entrada en el bàndol "occidental", que convertia el Japó en un *watashiya-ku* o 'pont d'unió entre Occident i l'Est asiàtic'. Per als líders japonesos aquesta diplomàcia *watashiya-ku* era entesa com un "mal menor" que els permetria *superar* de nou Occident.

2.2.2. La revisió del Tractat de Seguretat amb els EUA (1960)

Els diferents governs que se succeïren durant la dècada dels cinquanta posaren tot l'èmfasi tant a recuperar la sobirania perduda durant els anys d'ocupació com a normalitzar les seves relacions amb la comunitat internacional. El mateix any 1956 el Japó era acceptat en el si de les Nacions Unides a la vegada que reprenia els contactes amb l'URSS. Però per a recuperar la sobirania del país calia revisar abans les bases de l'acord militar signat amb els EUA i corregir les asimetries existents.

Un primer intent de revisió d'aquest Tractat es va fer palès ja el 1955, any en què s'inicia l'anomenat **Sistema del 1955**.

El Sistema polític del 1955

L'any 1955 els dos principals partits conservadors, el Partit Democràtic i el Partit Liberal, es fusionen per a crear el PLD. D'aquesta unió en va resultar una coalició de govern que va romandre al poder des del 1955 fins al 2009, descomptant uns mesos l'any 1993 durant els quals el PLD va ser apartat de l'Executiu. Aquest període de predomini absolut del PLD que comprèn del 1955 al 1993 se'l coneix com el Sistema de Partits del 1955.

El ministre d'Afers Exteriors del nou gabinet de Hatoyama Ichirō (1954-1956), Shigemitsu Mamoru, va proposar al seu homòleg nord-americà, John Foster Dulles, la revisió del tractat amb la intenció d'establir un pacte de defensa mútua que abastés tota la zona del Pacífic occidental. El ministre Shigemitsu, oferia una raó més per a la reforma del tractat, adduint que la forta asimetria establerta pel pacte del 1951 produïa un profund malestar a bona part de la societat, especialment als grups més d'esquerra i els partits opositors. D'aquesta manera una revisió evitaria propagar els sentiments antiamericans entre la població japonesa.

Malgrat els intents del gabinet de Hatoyama, no seria fins a l'arribada al Govern l'any 1957 de Kishi Nobusuke (1957-1960) que es desencallarien les negociacions per a la reforma del pacte. Kishi, que havia estat condemnat per un Tribunal Militar per la seva participació amb el Govern del general Tōjō, aconseguiria situar-se de nou al capdavant de la política japonesa amb l'objectiu que el seu gabinet posés fi a l'ocupació americana i aconseguís que el Japó esdevingués de nou un país sobirà.

Els principis diplomàtics de Kishi quedaren dibuixats en el **Basic Policy for National Defence** on, entre altres punts, apel·lava al seguiment dels mandats de les Nacions Unides, el repensament de les relacions de seguretat amb els EUA, la cooperació amb els països democràtics occidentals i, finalment, la re-

Sobre Hatoyama

Hatoyama Ichirō era l'avi de Hatoyama Yukio, líder del PDJ i primer ministre nipó des del setembre del 2009 i fins al juny del 2010.

L'exemple japonès

Un Japó independent políticament i econòmicament servia com a model per a les economies en desenvolupament tant a l'Àsia com a l'Àfrica, especialment amb motiu de la Conferència de Bandung del 1955. El missatge era força clar: l'exemple japonès confirmava la teoria que cooperant amb les democràcies occidentals es podia aconseguir un desenvolupament econòmic i benestar sense precedents.

afirmació de la seva posició com a país en el bàndol occidental, però a la vegada asiàtic. Aquesta ambigua posició de reafirmar la seva pertinença al camp occidental sense renunciar a la seva identitat asiàtica seria un dels trets principals de la diplomàcia de postguerra.

Pel que fa a la necessitat d'entrar en una nova era de relacions amb el seu "germà gran", durant l'any 1958 l'ambaixador americà al Japó, Douglas MacArthur II, i Kishi negociaren els principals punts de la revisió del Tractat, tot i que no se signaria fins al 19 de gener del 1960, en part per la necessitat d'arribar a un consens amb els partits de l'oposició.

Sobre Kishi

Kishi Nabusuke era l'avi d'Abe Shinzō, qui va succeir Koizumi Jun'ichiro com a primer ministre el 2006.

El nou Tractat de Cooperació Mútua i de Seguretat, com es reanomenà, establia en el seu article 5 l'obligació americana de defensar el Japó en cas d'un atac armat en territori japonès. Aquest resultava, segons Tòquio, la millora més substancial del nou acord de seguretat, en entendre que permetia vincular jurídicament els EUA pel fet de mantenir la seguretat de l'arxipèlag.

D'altra banda, l'article 6 decretava que per a contribuir a la seguretat del Japó i al manteniment de la pau internacional a l'extrem oriental, els EUA establirien forces navals, de terra i aire a l'arxipèlag. Però a diferència del tractat anterior, s'introduïa un paràgraf on s'establia que en cas que els EUA enviessin forces armades per defensar l'illa d'un eventual atac, caldria comunicar-ho mitjançant una "consulta prèvia" a les autoritats japoneses. Aquesta nova esmena, a la pràctica, permetia al Japó donar el seu vistiplau en el moment que els EUA haguessin d'emprar les forces i els seus equips a l'illa.

Tan important com l'anterior clàusula fou l'eliminació de dos controvertits apartats de l'anterior Tractat: en primer lloc, la possibilitat que les forces desplegades al país interferissin per a sufocar revoltes internes o per a garantir la seguretat del país; en segon lloc, la clàusula que afirmava que el Tractat podria ser derogat per una de les parts cada interval de deu anys (article 10).

La revisió d'aquest tractat suposaria la creació d'una nova estructura de seguretat que determinaria la nova posició del Japó en la comunitat internacional. Si bé és cert que jurídicament l'acord no era res més que un canvi "cosmètic", la significació política era de molt més gran abast. D'una banda, confirmava l'ambició japonesa d'aconseguir una major independència política, a la vegada que confirmava la continuació de la doctrina Yoshida de concentració en la reconstrucció econòmica i que deixava en mans dels EUA la seva seguretat.

El Govern japonès va saber capgirar la forta asimetria establerta en el tractat anterior –establiment de bases al Japó i absència d'obligació de defensar l'illa– per crear-ne una altra que li fos favorable. Així doncs, amb el nou Tractat eren els nord-americans els qui estaven obligats a defensar el Japó en cas d'atac,

però el Japó no ho estava si eren els EUA els que eren atacats. Aquesta asimetria capgirada és el que es coneix en teoria de relacions internacionals com un comportament de *free-rider*; en aquest cas concret, un país que s'aprofita de la seguretat d'un altre país sense assumir el conjunt dels costos que genera la seva integració a l'estructura militar del país defensor.

Malgrat les nombroses crítiques sobre aquest comportament típic de *free-rider*, la justificació japonesa a la seva conducta ha estat sempre la mateixa: la prohibició constitucional.

Segons diu l'article 9 de la Constitució:

“Aspirant sincerament a una pau internacional basada en la justícia i l'ordre, el poble japonès renuncia per sempre a la guerra com a dret sobirà de la nació i a l'amenaça o a l'ús de la força com a mitjà de solució en disputes internacionals. Amb l'objecte de portar a terme el desig expressat en el paràgraf precedent, no es mantindran en endavant forces de terra, mar o aire, com tampoc cap altre potencial bèl·lic. El dret de bel·ligerància de l'estat no serà reconegut.”

Com explicita el text constitucional del 1947, el Japó no pot en cap cas establir cap potencial bèl·lic, per la qual cosa es desprèn que no podrà tampoc participar en cap tipus d'estructura militar.

2.2.3. El Japó com a nova potència econòmica i la doctrina Guam

A despit del gran èxit aconseguit en les negociacions amb els EUA, el primer ministre Kishi no gaudia del suport de la societat japonesa. La revisió del tractat de seguretat amb els EUA havia estat un cop dur per als grups més antimilitaristes, especialment entre l'electorat més progressista. Al maig del 1960, desenes de milers de persones es manifestaven al davant de la Dieta japonesa per protestar per la revisió del tractat i per mostrar la seva preocupació davant del que consideraven com un clar retorn cap a postures militaristes i la consegüent destrucció de l'estat pacifista. Les manifestacions en contra es van multiplicar pel país fins que la mort d'una jove manifestant universitària al juny del mateix any va obligar a cancel·lar la visita del president nord-americà Eisenhower.

Tot i que alguns autors han entès aquest episodi com la demostració de la clivella en política exterior de militaristes enfront de pacifistes, dels “dos Japons” oposant-se l'un contra l'altre, la cosa certa és que aquestes protestes estaven encaminades més aviat a enderrocar el gabinet de Kishi. De fet, després que Kishi dimitís del seu càrrec de primer ministre, estudiants, sindicats i els grups opositors deixaren de manifestar-te contra el govern i van donar pas a una etapa de relativa estabilitat interna.

Aquesta calma interna només s'alteraria per la crisi dels míssils a Cuba (1962) i per l'inici de la guerra al Vietnam. Però a banda d'aquestes amenaces a la seguretat del seu principal aliat, el Japó no es va veure involucrat directament en cap conflicte. De fet, la posició hegemònica dels EUA era la condició per-

Bandwagoning

Encunyat per Quincy Wright, però popularitzat per Kenneth Waltz en el seu clàssic *Theory of International Politics*, quan un estat més dèbil s'uneix a un estat o una coalició més forta, es produeix un comportament *bandwagoning* per part del primer.

fecta perquè el Japó deixés la seva seguretat en mans del guanyador. En termes de seguretat es tracta d'una actitud *bandwagoning* que adopten alguns estats que han d'escollir entre diferents bàndols enfrontats.

Precisament, aquest indiscutible ordre hegemònic dels EUA proporcionava el clima favorable per al ràpid creixement econòmic del Japó. El nou primer ministre Ikeda Hayato (1960-1964) va representar aquest nou esperit d'evitar totes aquelles controvèrsies sobre temes de seguretat i, per contra, mirar de millorar la vida material de la gent a través de la seva política d'*income-doubling*.

El major obstacle per al reconeixement del Japó com a potència econòmica va venir precisament de la mà d'Occident, que es mirava amb recel l'economia asiàtica. Després de ser admès a l'Acord General sobre Tarifes i Aranzels (1955), conegut amb les sigles de GATT, el Japó patiria pràctiques discriminatòries que contradien els principis de lliure comerç establerts en les diferents rondes negociadores. Per a evitar aquest tipus de pràctiques per part de països occidentals i causades per la imatge del Japó com a un país fortament competidor que amenaçava la resta d'economies industrialitzades, Tòquio va haver d'autolimitar les exportacions i augmentar a la vegada les seves importacions.

Ikeda i el general De Gaulle

El general Charles de Gaulle, en una visita d'Ikeda a París, es dirigia al primer ministre com "el venedor de transistors", a la vegada que comentava amb certa insolència, atesa l'alçària del general, que des de la seva alçada un podia veure les coses amb més distància.

Aquest tipus d'episodis personals exemplifiquen les reticències dels europeus per admetre el Japó no només com a la superpotència econòmica que havia esdevingut, sinó com a membre de ple dret de la comunitat occidental.

La resposta d'Ikeda, però, fou la de modificar lleugerament la posició del Japó com a país purament mercantilista, a una altra de major implicació en l'esfera internacional per a guanyar-se el respecte de la resta de països, especialment d'Occident. El mateix any dels **Jocs Olímpics de Tòquio** (1964), el Japó era admès primer al Fons Monetari Internacional i després a l'Organització de la Cooperació Econòmica i de Desenvolupament (OCED).

Els Jocs Olímpics de Tòquio, els primers que organitzava un país asiàtic, servien perquè la comunitat internacional comprovés amb estupefacció els impressionants avenços que el país, en menys de 20 anys, havia experimentat. La perfecta organització dels Jocs, les instal·lacions i l'establiment de trens d'alta velocitat (l'anomenat *Shinkansen*) demostraren finalment que calia prendre's seriosament la locomotora japonesa.

Per la seva banda, l'administració del primer ministre Satō Eisaku (1964-1972), germà petit de Kishi Nobosuke, coincidí amb l'esclat del conflicte vietnamita i la forta oposició interna d'aquesta guerra. A part de manifestar el seu rebuig a la participació del Japó en el conflicte bèl·lic, Satō establí els **Tres Principis No Nuclears** (*hibaku sangensoku*, 被爆三原則). Segons aquests, el Japó no

Ikeda Hayato, primer ministre (1960-1964)

Ikeda i el desenvolupament econòmic

Un dels màxims impulsors del desenvolupament econòmic del Japó de la postguerra, Ikeda, proposava doblar el producte nacional brut en deu anys gràcies al manteniment d'unes xifres de creixement de l'economia de més del 7%.

Les contradiccions de Satō

Malgrat haver-li valgut el premi Nobel de la pau, en cercles íntims, Satō es referia als tres principis com un "disbarat" (Pyle, 2007). En el mateix any 2008, unes informacions aparegudes en la premsa nord-americana sobre desclassificació de documents oficials deixaven atònits els japonesos: Satō havia suggerit als EUA atacar la Xina, "fins i tot amb armament nuclear si era necessari".

produiria, posseiria o deixaria introduir armes nuclears a l'arxipèlag. El principi, que va ser adoptat per una àmplia majoria a la Dieta l'any 1972, li va valer la concessió del Premi Nobel de la Pau.

Més enllà d'encunyar aquest concepte de la diplomàcia de postguerra, Satō va saber reduir el risc de l'*entrapment* dels integrants d'una coalició militar, que es veuen obligats a participar en les accions militars derivades de l'entrada en una guerra d'un dels seus membres. El primer ministre, atent a les demostracions antimilitaristes que havia provocat la guerra del Vietnam en la societat japonesa, va declinar qualsevol tipus d'ajuda directa a les tropes nord-americanes emparant-se una vegada més en l'article 9 de la Constitució.

L'altra qüestió que va saber resoldre l'administració Satō fou l'estatus jurídic de les illes d'Okinawa, que fins aleshores havien quedat sota sobirania dels EUA. En una visita a Okinawa el 1965, Satō declarava que, a menys que aquest arxipèlag fos retornat a la seva pàtria, el període de postguerra no acabaria mai. Després de continuar les negociacions amb els nord-americans per aconseguir aviat el retorn de les illes, fou finalment el president Nixon qui públicament en va prometre l'anelhada devolució per a l'any 1972.

Aquest nou entorn implicà un canvi d'estratègia per part dels EUA en relació amb Àsia. Al juliol del 1969 s'anunciava la **doctrina Nixon**, també coneguda com la **doctrina Guam**, segons la qual els EUA retallaven els seus compromisos envers la seguretat regional i passaven part dels seus costos als països de la zona, incloent-hi el Japó. Com a exemple d'aquesta renovada confiança en el Japó i les possibilitats que aquest compartís els costos de la seva seguretat, els EUA retornaven la sobirania d'Okinawa, zona estratègica clau a la zona del mar del Japó, malgrat mantenir una presència militar important a les illes.

La reacció japonesa a aquest emplaçament nord-americà de compartir els costos de la seva seguretat es pot observar en l'aprovació del **Programa de Defensa Nacional** (*National Defence Programme Outline*), un document oficial preparat per l'Administració de Miki Takeo (1974-1976) on es traçava una "estratègia de defensa mínima", és a dir, establir unes forces militars necessàries per a repel·lir una agressió contra el Japó sense armament nuclear, de tal forma que el Japó fos l'escut defensiu, i els EUA, la llança. Com a contrapartida i per a temperar els sectors més esquerrans i més antimilitaristes, el Govern Miki introduïa voluntàriament la clàusula de l'1%, segon la qual cap govern japonès havia de tenir una despesa en defensa superior a aquest percentatge de la despesa governamental.

El cert, però, és que aquest canvi d'estratègia de seguretat, i la "divisió del treball" amb els EUA, era la clara manifestació de la tradicional por japonesa de veure's o bé abandonats (*abandonment*) pel seu aliat, o bé forçat a participar en una guerra que no havien iniciat ells (*entrapment*).

Durant la dècada dels setanta, principis dels vuitanta, el país havia consolidat aquest enorme èxit econòmic que no només ningú no qüestionava ja, sinó que, a més, es començava a veure el Japó com a pròxim “número 1”.

Durant aquesta època varen sorgir una gran quantitat de llibres que tractaven d'explicar els motius de l'èxit econòmic japonès a la vegada que alertaven de la por que el país es convertís en la superpotència que desafies el poder nord-americà. Alguns exemples són *Japan as Number 1. Lessons for America*, d'Ezra Vogel, *Theory Z. How American Business can meet the Japanese Challenge*, de G. Ouchi, i *The Enigma of Japanese Power*, de Karel van Wolferen.

Aquest enorme reeiximent del model japonès era, en gran mesura, producte del seu èxit comercial a escala global, especialment a la zona del Sud-est asiàtic, on la presència d'empreses japoneses era cada cop més gran. Aviat faria fortuna la metàfora visual d'un estol d'ouques, al capdavant del qual se situaria el Japó i, progressivament, l'anirien seguint la resta d'economies industrialitzades de la zona.

Aquesta relació, lluny de tenir les connotacions imperialistes que havien tingut durant la guerra, sí que va aixecar el recel i la desconfiança cap a un model de dependència econòmic que acabaria no beneficiant les dues parts de la mateixa manera.

En un intent d'ajustar la doctrina Yoshida a una nova realitat del país com a nou motor econòmic regional, però que a la vegada no aixequés la confiança de la resta d'economies, el Japó adoptaria els principis de la **doctrina Fukuda**. El nou primer ministre Fukuda Takeo (1976-1978) assentaria les bases d'una diplomàcia segons la qual el Japó no esdevindria una potència militar i establiria relacions econòmiques i culturals basades en la confiança mútua amb tots els països de la zona del sud-est asiàtic. A la pràctica, aquesta declaració suposava acceptar i tolerar els diferents règims polítics de la zona, i concentrar-se en els temes econòmics i comercials, sense intervenir directament en la seguretat de la zona. Precisament, la forma d'influir en la seguretat regional sense utilitzar la força militar es coneixeria amb el nom de **seguretat comprensiva**.

La diplomàcia de Fukuda, basada en el concepte de “seguretat comprensiva”, tot i que no la substituïa, sí matisava la doctrina Yoshida del *seikei bunri* i preparava el terreny per a una diplomàcia que fes servir diferents instruments econòmics, com l'Ajuda Oficial al Desenvolupament (AOD) o la Inversió Estrangera Directa (FDI en les seves sigles en anglès). Durant la dècada dels setanta i vuitanta, el Japó va potenciar els llaços comercials amb els països del sud-est asiàtic.

L'Ajuda Oficial al Desenvolupament es realitza a través de crèdit i donacions amb l'objectiu de desenvolupar l'economia dels països més pobres. Els criteris per a concedir aquesta ajuda estan regulats per l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE) i entre les accions s'inclouen la provisió d'equipament, queviures, hospitals o la cooperació tècnica.

Edició japonesa del best-seller de Vogel

Sobre Fukuda

Fukuda Takeo és el pare del primer ministre del Japó que va succeir Abe Shinzō el 2007, Fukuda Yasuo.

La interpretació comprensiva

El primer ministre Ōhira Masayoshi proposava a la dècada dels anys setanta una interpretació comprensiva dels problemes de seguretat, és a dir, entendre que per a superar els conflictes a la seguretat calia emprar altres instruments diferents dels militars com l'economia, la diplomàcia o la política.

Com ens recorda Kawashima Yutaka (2003), la decisió de donar la màxima prioritat a les relacions econòmiques i comercials amb el sud-est asiàtic i la implementació d'una sèrie de programes d'assistència econòmica fou motivat per diferents consideracions.

1) En primer lloc, la guerra de Vietnam va alertar el Govern japonès dels perills que es produís un efecte dominó a la resta de països de la zona, i una forma d'evitar-ho era a través del desenvolupament econòmic dels països que encara no havien caigut sota l'òrbita comunista.

2) En segon lloc, el Govern japonès, que tot just havia iniciat el seu programa d'assistència a través de l'AOD, va entendre que seria més efectiu concentrar-se en un nombre limitat de països asiàtics i mirar quins eren els efectes a mitjà termini que no pas oferir AOD a escala global.

3) En tercer lloc, tot considerant la naturalesa de les delicades relacions amb Corea del Sud i la Xina, el Japó va desviar tota la seva atenció inicial no en els seus veïns naturals, sinó en els països del sud-est asiàtic, amb qui les tibantors no eren tan grans.

4) Per acabar, la inestabilitat d'Indonèsia, causada per l'expulsió de Sukarno del Govern, feia necessària l'estabilització del país clau per a l'estabilització de la zona. Amb l'ajuda de l'AOD, Tòquio ajudava a recuperar l'economia indonèsia i a calmar la situació política d'un país clau en el transport del petroli del golf Pèrsic al Japó.

2.2.4. Les relacions entre el Japó i la República Popular de la Xina: de l'inici de la guerra freda a la massacre de Tiananmen (1949-1989)

Les relacions entre la República Popular de la Xina i el Japó durant la postguerra freda han estat marcades pel llegat que va suposar l'imperialisme japonès i per una estructura bipolar que els situava en dos camps contraris; al Japó, en l'ordre americà, i a la Xina, en el bloc dels països socialistes.

Durant els primers anys de la guerra freda, la diplomàcia japonesa va seguir la consigna d'explotar les relacions econòmiques entre els dos països, que deixava en un segon pla les qüestions polítiques. Per contra, el nou govern comunista estava especialment interessat que el Japó deixés de reconèixer la República de la Xina (Taiwan) com a govern legítim. Aquesta estratègia xinesa, coneguda com el **principi de la inseparabilitat de les relacions econòmiques i polítiques**, entrava clarament en contradicció amb el principi d'Ikeda de *seikei bunri*. D'aquesta forma entre el 1949 i el 1970 els dos països alternaran períodes de friccions i tensions, amb altres de certa concòrdia.

Lectura recomanada

Kawashima Y. (2003). *Japanese Foreign Policy at the Crossroads. Challenges and Options for the Twenty-First Century*. Washington: The Brookings Institution.

Després de signar un memoràndum sobre acords comercials el 1962, i d'un període de millora entre ambdós països, les relacions van començar a empitjorar després de les proves nuclears portades a terme per la Xina el 1964, pel suport japonès a la guerra de Vietnam i per l'inici de la Revolució Cultural el 1966.

La **Revolució Cultural maoista** provocà una nova escalada de tensió entre els dos països. L'administració Satō, davant de la radicalització de la Revolució engegada per Mao, va realitzar un comunicat conjunt amb el president Lyndon B. Johnson (1967) on es referia al govern xinès com "l'amenaça del Partit Comunista", a la vegada que alertava de la importància de mantenir la pau i la seguretat a l'àrea de Taiwan, ja que representava un factor de seguretat també per al Japó. Aquesta vinculació entre la seguretat de Taiwan i la del Japó va ser interpretada com una gran provocació i va tensar encara més la corda.

Però l'administració Satō es va veure colpejada per dos grans *shocks*: la **crisi del petroli de 1973**, que afectà especialment un país que depenia de les importacions energètiques, i el xoc que va suposar la **visita inesperada del president Nixon a la Xina el 1971**.

El president nord-americà Richard Nixon va començar a gestar a principis dels setanta el que es coneixeria com la **diplomàcia triangular**. L'objectiu d'aquesta estratègia era aprofitar les males relacions d'un dels vèrtexs –la Xina i l'URSS, rivals d'un mateix camp ideològic– per reforçar les d'una altra part del triangle –la Xina i els EUA– i canviar les estructures de poder a la regió de l'Àsia Pacífic.

El fet que Nixon visités Mao sense prèvia consulta al Govern japonès i que marqués una nova línia estratègia envers la Xina basada en un apropament diplomàtic va agafar Tòquio totalment per sorpresa, fins al punt que amb el temps s'ha parlat del ニクソン・シヨック (*Nikuson shokku*, 'el xoc Nixon'), per a parlar d'aquest episodi.

Nixon a la Xina

La intenció de Nixon de visitar Mao va transcendir el 15 de juliol del 1971, en un moment en què els EUA gaudien del suport de part de l'opinió pública japonesa.

Després d'una intensa batalla interna en el PLD entre els grups pro Taiwan i els grups pro Xina, el successor de Satō, Tanaka Kakuei (1972-1974), secundat per una opinió pública que veia amb bons ulls l'apropament amb la Xina comunista, acaba acceptant els 日中復交三原則 (*nichūfukousangensoku*) o 'Els Tres Principis de la Normalització de les Relacions entre el Japó i la Xina'. Aquests tres principis suposaven:

- 1) L'acceptació de Beijing com a únic govern legítim de la Xina, i per tant legítim posseïdor de l'escó a les Nacions Unides.
- 2) El reconeixement de Taiwan com a part indissoluble de la Xina.

3) La ruptura unilateral del Tractat de Pau signant amb la República de la Xina (Taiwan) el 1952, en no considerar-lo legítim.

Malgrat les reticències de Tanaka a acceptar aquest últim punt, i davant la forta pressió exercida per la *Keidanren* per a ampliar els contactes econòmics i comercials amb la Xina, l'agost del 1978 se signa el **Tractat de Pau i Amistat entre el Japó i la República Popular de la Xina**, pel qual es restablien relacions diplomàtiques.

La conseqüència més visible d'aquesta renovada confiança entre ambdós països fou una primera pluja de iens en forma d'AOD, és a dir préstecs a baix cost adreçats a la construcció d'infraestructures (ports, ferrocarrils i, fins i tot, una planta hidroelèctrica). A més, el Japó destinaria en inversió estrangera directa un total de cent milions de dòlars d'increment.

El primer ministre Ōhira Masayoshi (1978-1980), després de la seva visita a la Xina del 1979, anunciaria els tres principis de l'AOD amb la Xina que haurien de servir per als següents anys:

- 1) Coordinació amb els EUA i Europa.
- 2) Equilibri entre l'AOD xinesa i la destinada al sud-est asiàtic.
- 3) Que l'AOD no fos utilitzada per a fins militars.

Amb aquesta decisió es trencava definitivament el gel entre ambdós països i començava una nova etapa de cooperació econòmica. Com a símptoma d'aquesta renovada confiança entre ambdós països, el primer ministre Zhao Ziyang visita el Japó durant la primavera del 1982 i afirma que les relacions entre els dos països havien d'estar regides per tres principis:

- 1) La pau i l'amistat en l'àmbit polític.
- 2) La igualtat i el benefici mutu en el camp de l'economia.
- 3) L'estabilitat com a objectiu a aconseguir a llarg termini.

Aquesta visita va ser retornada pel nou primer ministre Nakasone Yasuhiro (1982-1987) a la Xina l'any 1984, i enmig d'aquest clima d'eufòria, els analistes polítics acaben afirmant que es tracta del millor període en 2000 anys de relacions sinojaponeses, només enterbolides durant la dècada dels vuitanta per la primera crisi dels "llibres de text" i la primera polèmica visita d'un primer ministre a Yasukuni, aspectes que analitzarem de nou al final del mòdul.

Pocs mesos després que el primer ministre Takeshita Noboru (1987-1989) anunciés durant la seva visita a Beijing (1988) l'extensió del tercer paquet d'ajudes a l'AOD, té lloc l'incident que afectarà les relacions entre la Xina i la

resta de països de la comunitat internacional: la massacre de la plaça de Tiananmen.

Després de les manifestacions produïdes en senyal de dol per la mort del reformista xinès Hu Yaobang l'abril del 1989, els estudiants reunits simbòlicament a la plaça de Tiananmen van liderar un moviment de protesta contra el règim per demanar reformes polítiques. La brutalitat amb la qual els líders xinesos van suprimir la revolta va donar la volta al món i aviat tots els països occidentals, inclòs el Japó, van aixecar sancions econòmiques contra el règim comunista.

Un mes després de la massacre, el G-7, el grup de set països més desenvolupats, es va reunir a París per condemnar els fets per atemptar contra els drets humans. Tot i la unitat dels primers dies, el Govern japonès ràpidament es va desmarcar de la resta de socis del grup i es va acabar manifestant partidari de no prendre mesures legals contra la Xina. Molts analistes han interpretat aquesta postura més tova amb relació a la massacre de Tiananmen en part pel sentiment de culpabilitat sobre la vulneració dels drets humans en el període colonial i la por que el Govern xinès reaccionés airadament contra qualsevol crítica que s'hi fes. Però el factor decisiu fou la defensa que el grup pro-Xina dins del MOFA i del PLD van realitzar sobre la conveniència d'evitar l'ostracisme internacional i continuar donant suport a la política de reforma i obertura econòmica del règim. L'argument japonès era que perquè la Xina abraqués els principis democràtics bàsics calia no pressionar gaire i utilitzar el compromís (*engagement*) més que no pas el càstig.

2.3. El nou ordre de postguerra freda

2.3.1. La fi de la guerra freda i les seves implicacions per a la diplomàcia japonesa

Tal com hem analitzat, durant el període de confrontació ideològica entre els dos blocs, el Japó establí una aliança de seguretat amb els EUA per a protegir-se d'aquelles amenaces i perills a la seva seguretat, en una relació asimètrica on el Japó, gràcies a les seves FAD, es defensava de possibles atacs exteriors, i els EUA, amb el paraigua nuclear, replicarien qualsevol agressió. Aquesta estabilitat en la seguretat permeté al Japó dur a terme una diplomàcia mercantilista que promovia les relacions econòmiques i comercials amb la resta d'actors del sistema, a la vegada que autolimitava el seu rol polític en l'escenari internacional.

Amb la fi de la guerra freda, el sistema internacional i, en especial, el paper del Japó en l'escenari mundial, ha sofert un canvi espectacular les conseqüències del qual encara no s'han fet del tot visibles. D'ençà de l'ensorrament de l'URSS hem assistit a la transformació d'un sistema bipolar a un altre de caire multi-

polar, però amb un clar predomini militar dels EUA. Aquest nou entorn ha obligat el Japó a redefinir la política exterior, i en particular de la seva estratègia de seguretat.

Quan la URSS va deixar de ser una amenaça per a les seves fronteres i per a l'ordre internacional, tot semblava augurar que entre els dos perills del dilema de seguretat de les aliances –l'*abandonment* i l'*entrapment*– la por de ser abandonat augmentaria considerablement. Alguns intel·lectuals, entre ells Tahara Sōichirō, expressaven aquesta por en els termes següents:

“Què passarà si cau el mur de Berlín i la guerra freda desapareix? La resposta és òbvia. El Japó deixarà de ser necessari. Tret que el país desenvolupi la seva pròpia estratègia positiva i acceptable sobre quin tipus de paper ha de representar en el món, Amèrica, i molts altres països, es posaran com més va més en contra nostra.”

(Cooney, 2002)

Els anys posteriors a l'ensorrament del mur han fet esvaïr aquestes pors en l'esdevenir del Japó. De fet, alguns punts de continuïtat amb la guerra freda coexisteixen juntament amb nous models i noves idees en la diplomàcia del nou segle. En un context de contínua reemergència del poder xinès, d'unilateralisme militar nord-americà i de l'establiment d'un sistema multipolar, la política exterior japonesa de la postguerra es caracteritza per:

1) Una forta aliança militar amb els EUA i la disminució de la *beiatsu*

Malgrat aquesta por endèmica dels polítics japonesos, el que resulta ésser cert és que els EUA continuen essent el principal aliat del Japó. Com veurem a continuació, el desig d'ambdues parts d'enfortir la seva aliança militar ha convertit l'eix Washington-Tòquio en una de les relacions bilaterals més robustes de l'escenari internacional. Tot i aquesta intensa relació en l'àmbit de la seguretat, alguns grups nacionalistes han pressionat perquè el Govern japonès disminueixi la seva tradicional *beiatsu* (米圧) o pressió externa nord-americana.

Aquesta crida a una política exterior més independent s'ha manifestat ja en algunes accions unilaterals preses pel Japó quan l'actitud dels EUA ha estat passivament o tebi divergent. Entre aquestes recents accions trobem la seva dura postura en les negociacions amb Corea del Nord, l'enviament d'esquadrons de lluita i destructors a prop de les illes Senkaku com a conseqüència d'una incursió naval de la Xina (1997-1998), el llançament a l'espai de satèl·lits espies japonesos o la creació d'un sistema de defensa antimíssils, el *Patriot Advanced Capability 3* (PAC3).

Vegeu també

Trobareu més informació sobre aquest sistema al mòdul “La fi de la guerra freda i l'efecte de l'11-S en la seguretat del nord-est asiàtic”.

2) Una major sensibilitat pels aspectes de seguretat tradicional

Tot i que el Japó continua utilitzant la carta de ser un **gegant econòmic** per a influir i exercir el seu poder en la comunitat internacional –FDI, AOD i la seva contribució a les institucions multilaterals–, la diplomàcia japonesa està cada cop més implicada en aquells aspectes de seguretat clàssics que afecten el seu

interès nacional. Aquestes noves preocupacions són el reflex d'una sèrie de xocs externs que han afectat la seva seguretat nacional, com per exemple la crisi de Taiwan del 1996, el llançament de míssils Taepodong-1 per part de Corea del Nord (1998), la intenció del règim de Pyongyang de continuar amb el seu programa nuclear (2006), l'augment del pressupost de l'exèrcit xinès o la guerra contra el terrorisme global.

En aquesta nova agenda de seguretat, l'equilibri de poder a l'Àsia oriental i el paper de lideratge que el Japó ha de desenvolupar en l'àrea, considerant l'emergència xinesa, són aspectes que cada cop preocupen més. D'una relació bàsicament economicocomercial amb els països de la zona sota la doctrina Fukuda, s'està evolucionant cap a una nova deriva marcada per la competició amb la Xina per veure quin dels dos països aconseguirà una influència estratègica a la regió més gran.

Amb tot, aquesta consideració primordial dels aspectes de seguretat no ha significat, fins a la guerra de l'Iraq, l'ús de la força contra segons i tercers estats. El govern japonès ha desplegat les seves FAD sota bandera de l'ONU i en zones en les quals no existia un conflicte latent.

3) De l'idealisme de postguerra a l'adopció d'una política exterior cada cop més realista

Per bé que la motivació oficial de la contribució japonesa –a través principalment de l'AOD– a la comunitat internacional ha estat el sentiment d'obligació (*giri*) que havia contret envers aquesta, aquest internacionalisme (*kokusaika*) i idealisme ha donat pas a un realisme cada cop més gran per part dels actors implicats en la política exterior.

La diplomàcia japonesa ha incorporat recentment en el seus discursos oficials el concepte d'interès nacional (国益, *kokueki*) per a justificar-ne les seves actuacions en un gir a una política cada cop més marcada per la *realpolitik*. Quan es parla de *realpolitik* se sol pensar en la manera que tenen els governs de mantenir l'equilibri de poder, a través d'una xarxa d'aliances, enteses o relacions estratègiques entre diferents jugadors. En aquest cas, aquest viratge cap a la *realpolitik* és el que ha portat alguns autors a parlar d'un eix Japó-EUA-Índia o fins i tot Rússia, capaç de contrarestar el poder creixent de la Xina.

4) Jugar la carta asiàtica de la seva política exterior

En un moment en què la política exterior japonesa està adquirint uns trets més independents en relació amb els EUA, s'observa una major implicació del Japó en els afers asiàtics. Els casos de divergència amb els EUA a Cambodja i Myanmar, on el Japó, igual que la resta de països de l'ASEAN aposten per la no-ingerència amb els afers interns, o la resposta del Japó de liderar un

Les FAD i la postguerra iraquiana

Tot i que a la postguerra iraquiana les FAD no han protagonitzat cap incident, la presència de l'armada japonesa sense el vistiplau de les Nacions Unides ha suposat un canvi en relació amb la diplomàcia japonesa de la dècada dels noranta que part de l'opinió pública i de l'arc parlamentari japonès no ha secundat.

fons asiàtic per a evitar futures crisis com la monetària del 1997, han mostrat com la diplomàcia japonesa aposta per un major grau d'“asianització”.

De la mateixa manera, el desembre del 2008 va tenir lloc la primera trobada al més alt nivell entre la Xina, el Japó i Corea del Sud, i els seus màxims dirigents parlaven del “reconeixement que la cooperació tripartida serà guiada segons el principi d'obertura, transparència, confiança mútua, interès comú i respecte per a les diverses cultures.”

En qualsevol cas, el volum d'intercanvis comercials del Japó cada cop està més concentrat en la zona de l'est i sud-est asiàtic i cal considerar que les principals amenaces de la seguretat provenen d'aquesta zona. Per això l'asi-anització de la política exterior japonesa no és ja solament un principi, sinó una necessitat.

5) Un procés de presa de decisions més fluid

Per últim, com apunta Green (2001), el procés de creació de la política exterior s'ha tornat més pluralista i menys predictable. D'una banda, les institucions tradicionals de la presa de decisions de la política exterior, el partit instal·lat al govern, els *zoku*, les lligues, la burocràcia o les organitzacions empresarials, cada cop són menys uniformes. D'altra banda, la fi del sistema polític del 1955 i la pèrdua de la majoria absoluta a la Dieta i la derrota electoral del PLD l'agost del 2009, aquest procés ja no està només controlat pel partit esmentat, sinó que hi participen de manera creixent altres actors, com els altres partits, els mitjans de comunicació o l'opinió pública.

6) Més competició amb la Xina

Finalment la **reemergència de la Xina** en qualitat de superpotència s'ha convertit en una de les principals preocupacions de la política exterior japonesa i especialment de la seva política de seguretat. Com recorda Drifte (2003), el missatge xinès que arriba a Tòquio és que Beijing vol mantenir un sistema polític democràtic amb característiques xineses, aposta per una economia de lliure mercat, desitja mantenir intacta la seva integritat territorial –un clar missatge a Taiwan–, i tracta de tenir un paper regional i global d'acord amb el que la Xina considera el seu lloc correcte en el sistema internacional, després de dos segles de colonialisme i agressió occidental. Tot això planteja una amenaça per als actors del sistema que el Japó també ha de calibrar. Implica la reemergència de la Xina amb estatus de gran potència una competició amb el Japó per l'hegemonia regional que pot arrossegar tots dos països a un conflicte militar, o més aviat ofereix una oportunitat que el Japó ha d'aprofitar per mitjà de la cooperació en tots els àmbits possibles?

A Tòquio tothom sap que l'amenaça militar més gran a llarg termini a la seguretat de Japó ve precisament de la Xina, però cap document oficial no parla

obertament del seu veí en aquests termes, sinó que s'opta per identificar Corea del Nord com la principal font d'inestabilitat en el nord-est asiàtic. Com veurem, mentre les intencions de Beijing continuïn despertant la desconfiança de Tòquio, el Japó portarà a terme una estratègia de compromís evasiu: d'una banda, es tracta d'encerclar (*to hedge*) la Xina augmentant les seves capacitats de defensa i potenciant la seva aliança amb els EUA per a preparar-se davant un eventual atac de la Xina; de l'altra, el Japó proporciona a la Xina incentius polítics i econòmics com l'ajuda oficial, la inversió o la cooperació mediambiental i tecnològica. Aquesta estratègia de compromís implica, en definitiva, armar-se fins a les dents per a estar preparats per si el drac desperta, però fer el mínim soroll possible per a no desvetllar-lo.

En definitiva, com a conseqüència de la reconfiguració del sistema després de la guerra freda, així com una sèrie de canvis de política interna, estem assistint a la transformació d'una diplomàcia japonesa que pretén abandonar la seva estratègia de *seiken bunri* i avançar cap a una major implicació en l'activitat internacional. Tot seguit, descriurem els darrers esdeveniments rellevants en la política exterior japonesa de postguerra freda.

2.3.2. La guerra del Golf i els límits de la seva política de talonari

Amb la invasió iraquiana de Kuwait d'agost del 1990 i l'inici de la guerra del Golf, la diplomàcia japonesa constata que la doctrina Yoshida, pedra angular de l'estratègia de postguerra, començava a no ser útil per a lluitar contra els desafiaments del sistema internacional. Davant de la demanda nord-americana d'una major contribució a la guerra, el Japó, que depèn en gran mesura dels recursos energètics del Golf, va manifestar la impossibilitat de contribuir militarment a la guerra. En canvi, s'oferia a desemborsar una gran quantitat de diners. Tot i l'intent del Govern japonès d'augmentar la seva contribució a la guerra, la Dieta va bloquejar un projecte de llei per enviar tropes sota la bandera de l'ONU i Tòquio va haver de jugar la carta de la contribució econòmica.

Malgrat l'assistència financera de 13.000 milions de dòlars, la comunitat internacional va restar importància a aquest gest i els seus grans aliats, els EUA, van acusar el Japó d'encarar la crisi amb una actuació típicament de *free-rider*. L'11 de març del 1991 l'emir de Kuwait publicà una pàgina sencera en la major part de diaris nord-americans com el *The Washington Post* o el *The New York Times* en què expressava la seva gratitud envers les forces internacionals que havien possibilitat l'alliberació del país, sense fer ni una sola referència al Japó. La impressió que l'ajuda havia estat "massa petita" i havia arribat "massa tard" va portar a parlar de la "desfeta japonesa del 1991".

La fi de la guerra del Golf i la seva "diplomàcia de talonari" van acabar amb un neguit (el pobre paper que havia ocupat el Japó en la guerra) i una cons-

tatació: que la doctrina Yoshida havia resultat totalment inadequada per al nou entorn internacional (López i Vidal, 2006). A partir d'aquest moment s'inicia un intens debat sobre en quins termes ha de contribuir el Japó a l'estabilitat i l'ordre internacional i, en qualsevol cas, i si aquesta contribució ha d'implicar la modificació del seu ordenament jurídic i, en concret, de la seva Carta Magna.

Certament, els membres de les Nacions Unides estan obligats a acceptar les seves resolucions i portar-les a terme, però l'obligació de participar en les operacions de pau entra en contradicció directa amb la Constitució japonesa. Conscient d'aquesta contradicció, el primer ministre Miyazawa Kiichi (1991-1993) va presentar un projecte de llei en la Dieta i va intentar arribar a un consens amb el màxim nombre possible de forces polítiques.

Després de molts intents, finalment el 1993, els legisladors japonesos aproven la Llei de cooperació per les operacions de manteniment de la pau internacional (国連平和協力法案, *kokurenheiwa kyōryōku hōan*), gràcies a la qual el país podrà participar en missions amb bandera de l'ONU. Aquesta llei representava sens dubte una reinterpretació molt laxa de la Constitució japonesa. Ara bé, per a minimitzar el risc que les Forces d'Autodefensa japoneses (FAD) es veiessin involucrades en un conflicte que suposés l'ús de la força, es van establir cinc condicions que s'havien de respectar sempre:

- 1) Les FAD no poden ser enviades a l'estranger si abans no existeix una treva entre les parts del conflicte.
- 2) Les parts implicades en el conflicte han de donar el seu consentiment per al desplegament de les forces de manteniment de la pau (FMP) i la participació del Japó en aquestes.
- 3) Les FAD han de mantenir-se sempre imparcials i declinar prendre partit per cap de les parts.
- 4) L'ús de la força només serà emprat en cas de legítima defensa.
- 5) En cas que alguna d'aquestes condicions deixi de complir-se el Govern japonès haurà de retirar automàticament les tropes enviades.

A més d'aquestes cinc condicions, la Llei establia que cada cop que el Govern volgués enviar tropes a l'estranger, la Dieta havia d'aprovar de nou aquest desplegament.

Malgrat totes aquestes limitacions, des d'aleshores i tal com mostra la taula següent, les FAD han estat presents en diferents indrets del planeta com Síria, Moçambic, Rwanda o Timor.

La tàctica *gyūho*

El *gyūhoés* o *pas de la vaca* (牛歩) és una tàctica parlamentària que consisteix a retardar una votació durant diversos dies. El parlamentari que la realitza, quan han d'aixecar-se i dirigir-se per a emetre el vot, avança tan lentament que triga hores i hores per a votar i retornar al seu escó.

Lleis aprovades de la Dieta Nacional des del 1992 concernents a la seguretat del país

Nom de la llei o operació	Any d'aprovació	Àmbit d'actuació	Finalització
Llei per a la pau internacional	1992	Estableix les condicions per a l'enviament de les Forces d'Autodefensa	Vigent
Operació de Pau de l'ONU a Angola	1992	Observadors electorals	1992
Operació de Pau de l'ONU a Cambodja	1992	Participació en els Acords de Pau Enviament d'observadors electorals	1993
Operació de Pau de l'ONU a Moçambic	1993	Observadors electorals	1995
Operacions d'ajuda humanitària a Rwanda	1994	Missió d'ajuda humanitària	1994
Operació de Pau de l'ONU a El Salvador	1994	Observadors electorals	1994
Operacions de Pau de l'ONU als alts del Golan	1996	Síria-Israel	-
Llei sobre mesures especials antiterroristes	2001	Mesures per a combatre el terrorisme internacional: enviament de 5 vaixells, 8 avions i una tropa de 1.380 soldats a l'oceà Índic	Começaments del 2010
Llei sobre mesures per a assegurar la pau i la seguretat en situacions en àrees circumdants al Japó	1999	Mesures per a combatre amenaces a la seguretat del Japó	Vigent
Operació de pau de l'ONU a Timor-Leste	1999	Missions d'ajuda humanitària Supervisió de les eleccions	2004
Mesures especials d'assistència a la reconstrucció d'Iraq	2003	Enviament de tropes per a la reconstrucció d'Iraq	2004

Font: Autor a *Anuari Àsia Pacífic 2006 (2007)*. Fundació CIDOB. Barcelona: Casa Àsia i Real Instituto Elcano

2.3.3. L'evolució de l'estratègia de seguretat japonesa en l'ordre de postguerra: la musculació de les forces d'autodefensa

Una de les manifestacions d'aquesta voluntat de reincorporar-se com a membre de primer ordre en el sistema internacional ha estat la musculació de les seves Forces d'Autodefensa. Segons un tradicional argument realista, quan un país aconsegueix obtenir un gran poder econòmic, amb el temps aquest també voldrà esdevenir una potència militar. Durant la guerra freda, el Japó ha estat l'excepció que confirmava la regla.

Des de la dècada dels noranta, diferents polítics japonesos –entre ells primers ministres– han declarat la intenció de construir unes FAD que estiguin en concordància amb el poder econòmic del país, a més d'aconseguir una major interoperativitat amb els EUA i les seves coalicions multilaterals.

Interoperativitat

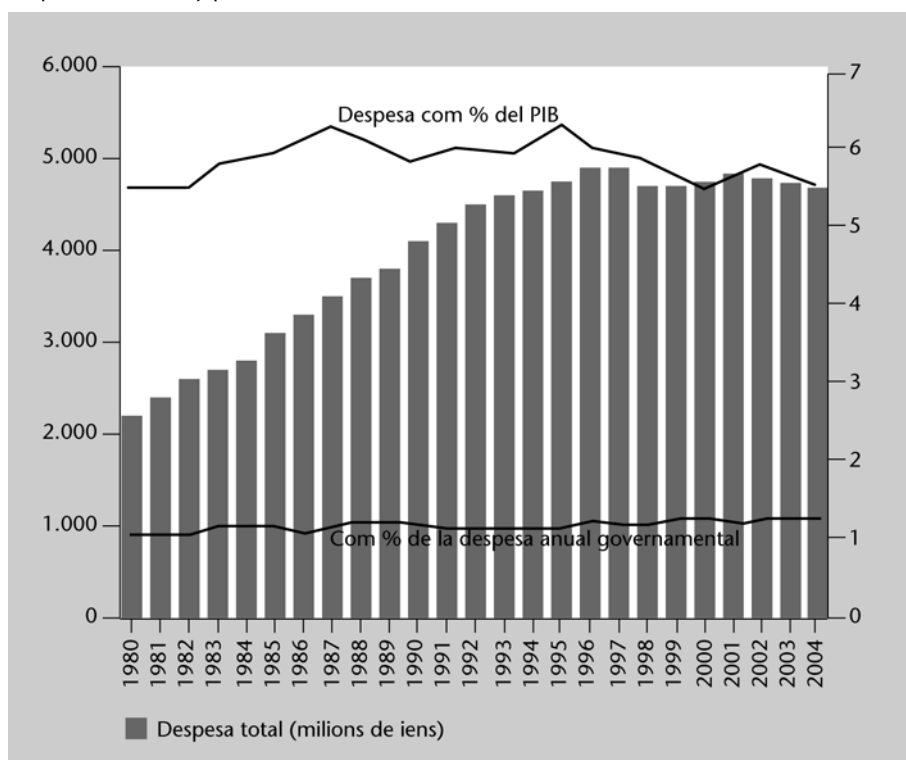
La interoperativitat és l'habilitat de les forces militars per a actuar conjuntament amb una altra força militar i fer-ho de forma eficient. La interoperativitat és cada cop més present en les operacions militars entre dos països o en les forces combinades integrants d'una coalició internacional.

En primer lloc, cal observar els canvis introduïts en els documents oficials sobre la doctrina de seguretat del país. Sobre la base del **document del Programa Nacional de Defensa del 1976** s'han realitzat dues revisions, l'any 1995 i el 2004, amb la intenció d'adaptar l'estructura de defensa a les noves necessitats de la Postguerra freda. En la primera revisió s'afirmava que l'entorn de seguretat de la dècada dels noranta ja no responia a una lògica bipolar i que el Japó havia de fer front a diversos problemes com els de la península coreana, el desafiament que representa la reemergència de la Xina o la proliferació d'armes de destrucció massiva. A més, en el document es recomanava que el Japó estrenyés la seva aliança amb els EUA i que a més augmentés l'activitat de les seves forces de defensa.

En la darrera revisió del 2004, a més de mantenir la major part de les assumpcions del document anterior, citava com a noves amenaces la provocació constant amb míssils balístics per part de Corea del Nord i la necessitat de desenvolupar un sistema de defensa de míssils balístics (DMB). A més, apostava per la creació d'una força de defensa "efectiva, flexible i multifuncional" per a respondre a les noves amenaces i procurar una major interoperativitat amb els americans.

A banda dels canvis introduïts en les estratègies oficials, és interessant observar una altra dada reveladora. El pressupost de defensa, com hem explicat, s'ha vist limitat des del 1976 per un principi introduït pel primer ministre Miki Takeo segons el qual la despesa militar no havia d'excedir en cap cas l'1 per cent del total del valor de la despesa governamental. Com ens indica el gràfic següent, malgrat aquesta limitació, el pressupost nominal en defensa no ha deixat de créixer en la dècada dels noranta i en els darrers anys ha esdevingut una de les forces més poderoses només pel darrere dels EUA, el Regne Unit, França o la Xina.

Despesa de defensa japonesa

Pel que fa a la composició de les FAD, l'any 2006 estaven integrades per un total de 240.000 persones, repartides entre l'armada de terra, marina i aire, a més de 60.000 reservistes. A aquestes xifres cal afegir els gairebé 50.000 soldats nord-americans desplegats de forma permanent al Japó, especialment a les illes d'Okinawa.

A més del nombre d'efectius de què disposen les FAD, el país posseeix un arsenal variat que constantment es va modernitzant i actualitzant, fet que el converteix en un dels exèrcits més desenvolupats des del punt de vista tecnològic. A tall d'exemple, un submarí té una vida mitjana de 15 anys, molt curta si ho comparem amb la d'altres països.

Vegeu també

Per a més informació sobre les FAD, consulteu el mòdul "La fi de la guerra freda i l'efecte de l'11-S en la seguretat del nord-est asiàtic".

2.3.4. L'aliança amb els EUA

Com hem apuntat en la introducció, l'element clau en la nova diplomàcia japonesa de la postguerra freda continua essent l'eix Washington-Tòquio. Tot i els dubtes inicials sobre si l'aliança sobreviuria a la defunció de la bipolaritat, aviat ambdós països esvaïren qualsevol dubte sobre la fortalesa d'aquesta relació que segons l'exprimer ministre Nakasone és com un "portaavions que no es pot enfonsar".

Més enllà de les declaracions, el que és cert és que els EUA són encara l'aliat més fidel de Tòquio. Per als nord-americans, el Japó continua essent l'eix central del seu sistema d'aliances bilaterals al continent asiàtic, tot i que desitja reduir les asimetries existents en la cooperació militar, és a dir, que el Japó s'impliqui en operacions regionals i globals conjuntes. Per al Japó, els EUA actuen d'avaladors per aconseguir la normalitat que estan buscant durant tot el període de postguerra i per això l'aliança els permet afrontar amb determinació les principals amenaces a la seguretat japonesa, especialment Corea del Nord i la Xina.

A més de les ja esmentades revisions del NDPO japonès, la resposta oficial nord-americana per a reforçar l'aliança de seguretat ve de la mà de l'*East Asian Strategic Review*, conegut com el *Document Nye*, en al·lusió al secretari d'estat adjunt dels EUA. El document esmentat advoca per la revitalització de l'aliança com a pedra angular de l'estratègia de seguretat dels EUA a l'Est asiàtic i mira d'adaptar-la a les intencions dels japonesos de revisar la seva política de seguretat amb una major participació de les FAD.

La materialització d'aquesta coordinació militar entre ambdós països la trobem en la creació d'un sistema de DMB. Després que Corea del Nord llancés míssils Taepodong-1, els dos governs decideixen col·laborar per establir un escut de míssils que fos capaç de repel·lir atacs nord-coreans, però també, encara que oficialment no s'expliciti, míssils xinesos.

WEB

Podeu trobar informació sobre l'*East Asian Strategic Review* al web <http://www.nids.go.jp/english/dissemination/east-asian/index.html>

A més, la Dieta japonesa ha aprovat una sèrie de lleis per a facilitar l'actuació de les FAD a l'exterior i, especialment, per a donar cobertura militar a les aliances *ad hoc* nord-americanes per a lluitar contra el terrorisme internacional. Tant la Llei sobre mesures especials antiterroristes (2001), la Llei sobre mesures per a assegurar la pau i la seguretat en situacions en àrees circumdants al Japó (1999) i les mesures especials d'assistència a la reconstrucció d'Iraq (2003) suggereixen que el Japó està intensificant l'aliança militar amb els EUA, tant en l'àmbit regional com global, i s'està convertint en un aliat perfecte que proporciona no només suport diplomàtic a les iniciatives nord-americanes, sinó també ajuda logística i defensiva per a contribuir a consolidar l'anomenat **Arc d'Inestabilitat**, que va des de l'Orient Mitjà, passant per l'Àsia central i l'oceà Índic, fins al mar del Japó.

Amb l'Administració Koizumi, Abe, Fukuda, Asō, Hatoyama i Kan, el Japó, a més de ser aquest portaavions que descrivia Nakasone, és un fidel aliat que ha començat a participar activament en les coalicions multinacionals per convertir les amenaces contra els interessos de seguretat "comuns" –sovint paral·lels als nord-americans– allà on sigui necessari, com per exemple l'Afganistan, l'oceà Índic o recentment l'Iraq.

Val a dir que no tothom veu amb els mateixos ulls aquestes excel·lents relacions. Segons alguns autors, el fet que en l'àmbit de la seguretat hi hagi una gran entesa no significa que necessàriament els interessos globals i regionals coincideixin en tots els casos. El cas nord-coreà, com veurem, n'és un exemple. Com s'ha afirmat en alguna ocasió en relació amb l'aliança militar i diplomàtica entre els EUA i el Japó, aquesta és *dōshō imu*, això és, com si es tractés de dos amants que comparteixen un mateix llit, però que tenen diferents somnis.

2.3.5. El problema nord-coreà

Com afirmàvem amb anterioritat, el règim nord-coreà s'ha convertit formalment amb l'amenaça més gran a la seguretat del Japó, i els assajos nuclears del 2006 marquen el punt més àlgid en unes relacions que estan deteriorant-se des de la dècada dels noranta.

En els anys posteriors a la fi de l'ordre bipolar, el govern japonès va dur a terme una sèrie d'estratègies de compromís –*engagement*– amb el règim nord-coreà per a normalitzar unes relacions tradicionalment tenses. Després de dos anys d'increment de l'Ajuda Oficial al Desenvolupament, l'any 1993 esclata la primera crisi de Corea del Nord amb la comunitat internacional després que Pyongyang denegés l'entrada dels inspectors de l'Agència Internacional de l'Energia Atòmica per a verificar que no estava utilitzant la planta nuclear de Yongbyon, al nord de Pyongyang, per a produir armes nuclears.

La crisi va acabar amb la promesa nord-americana de proporcionar dos reactors d'aigua lleugera a canvi que Corea del Nord renunciés a desenvolupar programes d'armament nuclear. Per la seva banda, el Japó va oferir tota una sèrie d'incentius econòmics per a dissuadir Corea del Nord de les seves ambicions nuclears, i fou un dels creadors de l'organisme encarregat de gestionar la construcció d'aquests reactors d'aigua lleugera: l'Organització de Desenvolupament de l'Energia en la península de Corea (KEDO en anglès).

El 1993, el Govern nord-coreà va fer unes proves de llançament dels míssils No-dong-1 al mar del Japó i va deixar al descobert l'amenaça que suposava que una part important del territori japonès estigués exposada a l'atac de míssils balístics de Corea del Nord. El llançament de míssils Taepodong-1 sobre espai aeri japonès el 1998 tornava a enterbolir les relacions entre ambdós països, i de nou revelava la vulnerabilitat del sistema de defensa japonès. L'any següent al *Tae-podong shock*, alguns vaixells nord-coreans "sospitosos" entraven en aigües japoneses i les FAD acabaven responant amb foc. L'incident, tot i que no va arribar a més, va causar un gran impacte en l'opinió pública del país, que va percebre com l'amenaça nord-coreana era més creïble que mai.

Amb l'arribada de Koizumi al Govern i la seva històrica visita a Pyongyang el setembre del 2002, semblava que s'albirava un canvi d'estratègia envers Corea del Nord. Kim Jong Il admetia públicament que el seu país havia portat a terme una sèrie de segrestos de ciutadans japonesos per part d'agents nord-coreans amb la intenció que aquests servissin com a instructors de japonès al servei d'espionatge. Koizumi, aleshores acompanyat del negociador dels segrestos, el futur primer ministre Abe Shinzō, no va poder arrencar cap compromís sobre el retorn de tots els segrestats i cap al final del 2002 es va produir la ruptura en les negociacions de normalització de la relació entre els dos països.

Opinió ciutadana sobre l'enduriment de les sancions a Corea del Nord*	
Les sancions són massa severes	5%
Les sancions són apropiades	50%
Les sancions haurien de ser més severes	36%
No ho sap	9%

*Després del llançament de míssils nord-coreans.
Font: Nikkei, octubre del 2006

Six-party talks

Per tal de mirar de redreçar el problema nuclear nord-coreà, a l'agost del 2003 la Xina, el Japó, Corea del Nord, Corea del Sud, Rússia i els EUA es reuneixen a Beijing per a iniciar una sèrie de negociacions que es coneixen com a *Six-party talks*, a les que ens hem referit en el mòdul "La fi de la guerra freda i l'efecte de l'11-S en la seguretat del nord-est asiàtic".

Com mostra el quadre anterior, el *rachijiken* ha despertat l'antipatia de bona part de l'opinió pública. Tant el tema dels segrestos com la retirada del Tractat de no-prolifерació (2006) o les declaracions del 2006 i el 2009, assegurant que Pyongyang pensava continuar amb el programa d'enriquiment d'urani, han provocat que la societat japonesa s'hagi mostrat partidària d'endurir la postura del Govern japonès en relació amb el règim de Kim Jong Il.

Ben atents al cas iraquià i afganès, el règim de Kim Jong Il ha optat diverses vegades per jugar la carta de l'amenaça nuclear per no córrer la mateixa sort que Saddam Hussein o el règim dels talibans. En les últimes negociacions del *Six-party talks* per a evitar que Corea del Nord utilitzi aquesta carta, el grup ha donat llum verda a una iniciativa amb la qual es pot reconduir la situació, però la principal debilitat del grup és que la postura de cada país varia considerablement. D'una banda la Xina, Corea del Sud i Rússia són partidàries d'una aproximació de compromís pacífic al problema coreà i no desitgen imposar sancions econòmiques a Corea del Nord, fins i tot després de conèixer l'assaig nuclear d'octubre del 2006. De fet, coincideix que aquests tres països comparteixen frontera amb Corea del Nord i temen, per tant, que les sancions econòmiques produeixin un èxode massiu de refugiats que podrien arribar fins a aquests països.

El Japó i els EUA, per la seva banda, són partidaris d'aplicar mesures de contenció que van des de l'ús de la força fins a les sancions econòmiques. Ja el 2005, els EUA van imposar sancions de tipus financer a un banc situat a Macau acusat de blanquejar diners dels dirigents nord-coreans, gest que va ser aplaudit per les autoritats japoneses. Aquestes mantenen que la societat internacional hauria d'establir totes les sancions econòmiques necessàries per a obligar Corea del Nord a desistir del seu xantatge nuclear.

2.3.6. Les relacions amb la Xina durant la postguerra freda

Unes relacions econòmiques cada cop més complementàries

Com ja hem suggerit, una de les qüestions fonamentals a les quals la diplomàcia japonesa ha de fer front en aquest nou ordre internacional és l'emergència de la Xina en l'escenari internacional.

En un inici, la disminució de les tensions ideològiques a l'est asiàtic –un cop desapareguda l'URSS– el compromís xinès d'abraçar els principis capitalistes i les regles de joc de la majoria de les institucions econòmiques, així com la política d'aproximació i de compromís (*engagement*) amb la Xina per part de l'Administració Clinton, feien preveure una millora en les relacions sino-japoneses.

Una de les característiques de les relacions entre la Xina i el Japó durant aquest període ha estat l'enorme interdependència de les seves economies. La Xina s'ha acabat convertint el 2002 en el principal soci comercial del Japó, per davant fins i tot dels EUA o la UE. De fet, la major part dels especialistes estan d'acord a afirmar que la recuperació de l'economia japonesa, en fase de creixement des del 2002 i fins al 2008, és en bona part gràcies a la seva relació amb la Xina.

El Japó ha sabut treure profit dels avantatges que suposa deslocalitzar les seves empreses a la Xina, amb una normativa laboral molt més laxa i amb uns costos de producció realment baixos per la mà d'obra abundant i barata. A més, el mercat xinès s'ha convertit en un gran atractiu per a les empreses japoneses, àvides d'oferir els seus productes a una pujant classe mitjana de gran poder adquisitiu.

Com a conseqüència d'aquesta major interdependència, la inversió japonesa a la Xina s'ha multiplicat en els darrers anys fins a arribar als mil milions de dòlars anuals l'any 2001. A tall d'exemple, mentre que l'any 1992 existien a la Xina 42 factories d'electrònica japoneses, l'any 1999 aquesta xifra havia augmentat ja a 264.

Per la seva banda, la Xina ha gaudit durant tot aquest període de l'AOD japonesa, pedra angular de la política de compromís amb la Xina durant els primers anys de la postguerra freda. Tradicionalment aquesta ajuda ha estat entesa per part de Beijing com a part de la compensació japonesa pels problemes causats durant la guerra amb la Xina. Per al Japó, en canvi, l'assistència econòmica ha ajudat al desenvolupament de l'Imperi del Centre com a potència. Com ha quedat demostrat, una Xina reeixida en el terreny econòmic no només és una base d'apuntament de l'economia japonesa, sinó que també contribueix a l'estabilitat social i política del gegant asiàtic. Una crisi econòmica o social a la Xina podria tenir unes conseqüències tan negatives per al Japó que els seus polítics desitgen evitar-la tant sí com no.

Aquesta lluna de mel entre els dos països es va representar simbòlicament en la visita que l'emperador Akihito i l'emperadriu Michiko van realitzar l'any 1992 a la Xina després de la Segona Guerra Mundial. En el seu discurs, meticulosament estudiat per la diplomàcia japonesa, l'emperador expressava el seu gran dolor per l'enorme patiment produït pel Japó durant la Segona Guerra Mundial i manifestava el seu profund remordiment (反省, *hansei*) per aquest fet.

La Carta de la història i l'empitjorament de les relacions diplomàtiques

Amb tot, malgrat la bona voluntat de normalitzar les seves relacions diplomàtiques i les excel·lents relacions econòmiques i comercials entre dues economies cada cop més complementàries, des del 1995 hi ha hagut un augment en la tensió de les relacions polítiques entre ambdós països motivat per diferents esdeveniments.

En primer lloc, hi ha el problema de la història (歴史の問題, *rekishinomondai*). Tot i que el problema es remunta al 1982, quan van ser publicats alguns manuals escolars d'història on es maquillava el passat imperial del país, és l'any 1995 quan torna a sorgir una nova campanya per tota la Xina sobre la responsabilitat japonesa en la massacre de Nanjing.

Des d'aleshores, cada cop que s'ha publicat un nou manual revisionista sobre els fets passats durant la Segona Guerra Mundial, s'ha produït una onada de sentiment antijaponès arreu de la Xina que ha provocat més d'una tensió diplomàtica. La més recent ha estat la cancel·lació de la visita oficial del govern xinès arran de les manifestacions de l'aleshores primer ministre Abe sobre el passat imperial nipó (2006).

Però el problema dels manuals de text s'ha agreujat amb les visites que el primer ministre Koizumi va realitzar des del 2001 fins al 2006 al santuari de Yasukuni.

El santuari, a més de ser un dels edificis més emblemàtics de la religió xintoista, ha estat des de l'era Meiji fins al 1945 el lloc de pregària per als esperits de les ànimes caigudes en combat. Però no fou fins al 1978 que es van començar a venerar, juntament amb els milions de soldats morts en combat, els esperits de 14 persones que van ser qualificats de criminals de guerra del tipus A en els coneguts Judicis de Tòquio. El primer ministre Nakasone va fer una primera visita l'any 1985 al temple, que va ser interpretada pel Govern xinès com una legitimació per a les accions d'uns criminals que havien provocat tant de mal al poble xinès, i les manifestacions en contra de la visita es van estendre per tot el país. Després que Nakasone rectificqués i declarés el mateix any 1986 que no tornaria a visitar el temple, només Hashimoto Ryūtarō, l'any 1996, i Koizumi Jun'ichirō, a partir del 2001, han visitat Yasukuni en qualitat de primers ministres. Koizumi, en els mesos posteriors a la presa de poder del seu càrrec, declarava la intenció de visitar aquest santuari cada agost durant els anys que fos primer ministre. Aquesta promesa, que es va complir finalment, va crear un gran trasbals en aquells països que van sofrir els efectes de l'imperialisme japonès, especialment Corea del Sud i la Xina, que van manifestar el seu rebuig a aquests actes.

Els Judicis de Tòquio

El Tribunal Militar Internacional per a l'Extrem Orient, encarregat de jutjar els crims perpetrats per les tropes japoneses durant l'etapa imperial, va classificar els processats com a criminals de classe A (responsables de crims contra la pau), classe B (crims de guerra) i classe C (crims contra la humanitat).

Imatge del santuari xintoista de Yasukuni

Davant dels fets, el Govern japonès admet haver arribat a una situació d'*apology fatigue*. Després de les excuses expressades per l'emperador Akihito i per la Declaració Murayama del 1995, la postura japonesa és que ja s'han demanat prou excuses per uns fets que van ocórrer fa més de 50 anys. En canvi, el Go-

vern xinès creu que aquest revisionisme històric és un símptoma més de l'actitud ultranacionalista de la classe política japonesa majoritària i que emmetzina les relacions entre ambdós països.

La crisi sobre la qüestió taiwanesa i les illes Senkaku

Però la tensió més forta entre ambdós països seria provocada per la crisi de les relacions a l'estret de Taiwan. Del 1995 al 1996, la Xina va conduir una sèrie d'exercicis de llançament de míssils a l'estret de Taiwan, a més de proves nuclears per a intimidar, en part, el candidat proindependentista Lee Teng-hui en les eleccions presidencials que havien de tenir lloc a Taiwan al març del 1996.

La reacció a aquest llançament no es va fer esperar, i els EUA van enviar dos portaavions a l'estret per transmetre un missatge clar a la Xina, que Washington no acceptaria una unificació a la força de l'illa de Taiwan. Pocs dies després el Govern japonès va admetre que míssils xinesos havien sobrevolat 60 quilòmetres de la zona econòmica exclusiva al voltant d'Okinawa. Aquest incident posava de relleu que en cas d'invasió de Taiwan per part de la Xina, el Japó havia de preparar-se per lluitar contra una eventual invasió de les illes d'Okinawa, possibilitat que no feia més que consolidar l'aliança militar amb els EUA.

A més d'aquest incident, el mateix any 1996 va esclatar la crisi de les illes Senkaku (尖閣諸島), com vam veure anteriorment. Es tracta d'un conjunt de vuit illots inhabitable però amb un gran interès geopolític i especialment econòmic, després que es demostrés l'any 1968 que existien reserves importants de petroli. La sobirania de les illes, situades en una zona intermèdia entre la Xina, Taiwan i el Japó, és reclamada per tots tres països, que no han aconseguit arribar encara a cap acord.

La crisi es va produir després que al juliol del 1996 un grup de seguidors ultranacionalistes japonesos construïssin un far a una de les illes. Aquesta acció va desfermar la ira de les autoritats xineses i taiwaneses, i des d'aleshores s'han succeït les accions simbòliques per a reclamar la seva sobirania, com l'alçament de banderes xineses i taiwaneses o la incursió de vaixells xinesos a prop de les costes de les illes.

3. Els debats actuals sobre la política exterior japonesa: una agenda per al segle XXI

Com hem vist al llarg d'aquestes pàgines, és difícil trobar un altre país que hagi passat en tants pocs anys d'una política exterior imperialista i agressiva contra la resta d'actors de la comunitat a una altra de pacífica, cooperativa i harmònica amb el sistema i que a més hagi aconseguit la seguretat per als seus ciutadans amb un mínim cost. El Japó va aconseguir gràcies a la doctrina Yoshida, que establia una aliança de seguretat amb els EUA per a garantir la defensa última de l'illa, alhora que es pactava la creació d'una estructura mínima d'autodefensa. D'aquesta manera, el país concentraria tots els esforços a reconstruir-ne l'estructura econòmica i aconseguir esdevenir una nació pròspera i desenvolupada.

Per a mirar de donar resposta a les crítiques americanes que van caure sobre el país durant la dècada dels setanta, en el sentit que havien de contribuir amb major grau en els costos de la seva defensa –l'anomenat *burden-sharing*–, el Japó modernitzaria les seves forces i augmentaria la contribució a la factura americana per a mantenir les seves bases militars. Aquests reajustaments, però, no van suposar cap canvi essencial en l'estratègia mercantilista de la seva política exterior ni en la seva política de seguretat pacifista.

Amb l'esfondrament del sistema comunista (1989), va desaparèixer la principal amenaça externa del país: el bloc comunista, i el risc de veure's atrapat enmig d'un conflicte armat entre els dos blocs es va reduir considerablement. Amb tot, aquest canvi fonamental en l'estructura del sistema va ocasionar noves preocupacions i reptes per a la diplomàcia japonesa. Com hem analitzat, la primera guerra del Golf (1991) va posar de manifest els límits de la seva contribució internacional – 国際貢献, *kokusai kōken*– a la seguretat global. Des d'aleshores, s'ha iniciat un viu debat que persisteix fins a l'actualitat sobre com s'han d'encarar els nous reptes del país en matèria de política exterior.

Per a simplificar-ne l'anàlisi, en aquest mòdul ens hem referit sovint a la política exterior japonesa admetent implícitament que només n'hi ha una de sola. Com hem demostrat en un inici, en descriure els diferents actors que intervien en la presa de decisions, no existeix una única manera d'entendre la política exterior, sinó que aquesta es constitueix d'un conjunt d'accions en funció d'uns objectius comuns. La política exterior és, en aquest cas, el mínim comú denominador de tot aquest seguit d'accions.

Arribats a aquest punt, és essencial parlar dels debats sobre el discurs que cal seguir en la política exterior japonesa. Generalment, quan es parla d'aquest debat, s'utilitza la dicotomia existent en la política japonesa de

postguerra del camp conservador i el progressista. Mentre aquests darrers tendeixen a criticar la deriva militarista del Govern i la seva manca de sensibilitat pel seu passat agressor, els primers addueixen que el Japó és més aviat una víctima, per la utilització constant que es fa del passat, i creuen que ha de trencar amb el pacifisme constitucional i adquirir un paper més rellevant en els afers mundials.

Si bé és cert que aquest *continuum* entre conservadors i progressistes ha dominat la vida política del país, en els darrers anys han sorgit grups de polítics i acadèmics que aposten per postures que no s'enquaden en cap dels dos extrems descrits, amb la qual cosa es mostra un cop més la diversitat existent en el debat sobre quin curs ha de seguir el país.

En el darrer dels apartats esbossarem quines han estat les diferents perspectives plantejades sobre la política exterior japonesa en el nou mil·lenni, segons la classificació que en realitza Klein; des d'aquelles posicions més pacifistes fins aquelles altres que opten obertament per la independència, passant per posicions intermèdies que aposten per mantenir l'*statu quo*.

Per a mirar de contrastar les diferents postures que es tenen sobre la política exterior, emprarem cinc variables:

- 1) Quins són els valors essencials que ha de perseguir la política exterior japonesa?
- 2) Quina ha de ser la relació amb els EUA?
- 3) Quina actitud ha d'adoptar el país davant de la Revisió de la Constitució de 1946?
- 4) Quin és el rol que el Japó ha d'adoptar en la comunitat internacional?
- 5) Quina és la interpretació que ha de fer el país de la seva història?

3.1. Els independentistes: la normalització de la política exterior

En una part del *continuum* trobem un grup molt heterogeni format per polítics, acadèmics o periodistes que mantenen uns posicionaments molt nacionalistes i que clamen com a premissa fonamental la relevància dels orígens historicoculturals del Japó com a justificació d'una política exterior més independent i allunyada del camp occidental.

L'**escola dels independentistes**, entre els quals trobem el polèmic governador de Tòquio Shintarō Ishihara, polaritza el sistema internacional en dues esferes: l'occidental i la japonesa. Segons aquest grup, el Japó ha d'allunyar-se de l'aproximació occidental, i elaborar el seu propi camí que li permeti la independència total del sistema occidental.

Lectura recomanada

S. Klein (2002). *Rethinking Japanese Identity and International Rol in intercultural perspective*. Nova York: Routledge.

En termes generals, se sol associar el camp occidental amb el fenomen de la globalització i les seves connotacions neoimperialistes, en entendre que els EUA tracten de dominar el Japó. En altres paraules, el fenomen de la globalització ha produït l'adopció forçosa d'altres valors diferents dels propis japonesos, i això ha minat l'esperit o l'essència japonesa (国体, *kokutai*).

Per totes aquestes raons, l'aliança amb els EUA és la causant final de la pèrdua de confiança amb les possibilitats del país. L'excessiva protecció nord-americana resultant de l'actual marc de seguretat (日米安保体制, *nichibeian-potaisei*) impossibilita que el Japó adquireixi la subjectivitat com a estat i que sigui acceptat per la resta de potències. Per això aquest grup aposta per l'**eliminació de la presència nord-americana al territori japonès**. Hi ha autors que van més enllà i afirmen que aquesta independència només s'assolirà si el Japó aconsegueix dotar-se d'armes nuclears, trencant el fins ara tabú nuclear imperant en el si de la societat i la vida política del país.

En un altre sentit, els independentistes afirmen que l'article 9 de l'actual Constitució japonesa hauria d'abolir-se i que en lloc seu s'hauria de redactar un nou paràgraf on es parlés del **manteniment de forces armades** (軍隊の保有, *gun-tainohoyū*) i el **dret a la bel·ligerància** (交戦権, *kōsenken*). Altes postures, molt més radicals, aposten directament per l'**abolició de tota la Constitució**, tot argumentant que es tracta d'un text escrit sota la pressió de les autoritats nord-americanes i que és, per tant, un residu d'un passat semicolonial que cal eliminar al més aviat possible.

Sobre el rol que ha de jugar el Japó en l'esfera internacional, els independentistes creuen que el Japó s'ha de convertir de nou en una potència i això implica necessàriament una remilitarització que permeti un cert distanciament dels EUA i una autosuficiència en matèria militar. Per tant, aquest grup no entén la normalització de la diplomàcia japonesa com una contribució a la seguretat regional i global, sinó com una necessitat de defensar els seus interessos nacionals. Com expressa el mateix Ishihara:

“Personalment, crec que sota certes circumstàncies el Japó hauria d'enviar les seves FAD a l'exterior. Al capdavant, alguns dels béns i dels interessos de l'Estat japonès estan localitzats a l'exterior i el país té l'obligació de protegir-los.”

A la pregunta sobre quin és el paper que ha d'adoptar el Japó sobre el passat imperialista, els independentistes no accepten cap tipus de culpabilitat en els fets ocorreguts durant la guerra, i consideren el Japó capdavanter del moviment d'alliberament dels països asiàtics contra la tirania de la colonització occidental. Els més extremistes afirmen que va ser el Japó la *víctima* dels atacs i bombardejos per part d'Occident.

El Japó i les armes nuclears

El líder de l'oposició fins al maig del 2009, Ozawa Ichirō, declarava el 2002 en una visita a la Xina que, si el Japó ho volia, podia posseir centenars de caps nuclears amb els quals guanyar una guerra nuclear contra la Xina. Tres anys més tard, Shōichi Nakagawa, polític de primera línia del PLD, assegurava en una entrevista a la televisió que el Japó havia de poder discutir el tema de l'opció nuclear de forma lliure.

3.2. Els pacifistes: l'idealisme de postguerra freda

En l'altre extrem del *continuum* hem situat el grup dels pacifistes, conformat per tot un conjunt d'intel·lectuals progressistes propers als ideals esquerristes del Partit Comunista i al Partit Socialdemòcrata (abans Partit Socialista del Japó).

Els **pacifistes** entenen que els éssers humans són bons per naturalesa i que el conflicte existent en les nostres societats pot evitar-se si es prenen les mesures de precaució necessàries. En essència, aquest grup entén la pau no com un mitjà sinó com una fita en la política internacional.

Aquest fort component antimilitarista del grup dels pacifistes ha estat redefinit en els darrers anys i són moltes les veus que afirmen que cal seguir una estratègia de **pacifisme actiu**; quan falla la diplomàcia preventiva, cal acceptar algun tipus d'ús de la força.

Pel que fa a l'aliança amb els EUA, aquest grup sí que es manté uniforme en criticar la gran dependència que es té amb aquest darrer país, i aposten per una **retirada total de les forces militars nord-americanes** en entendre que ha desaparegut la principal raó de ser d'aquest sistema de seguretat bilateral: l'amenaça de l'URSS. Precisament, aquesta aliança tan estreta amb el seu principal aliat és el que no permet que el Japó sigui a la regió de l'Àsia-Pacífic una nació creïble i amb bones intencions.

Com a conseqüència directa del sentiment antimilitarista del grup, els pacifistes s'han abanderat com uns grans defensors del **manteniment de la Constitució**, especialment amb l'article 9, ja que conté l'ideal de pau i la renúncia a la capacitat bèl·lica de la nació. Però els pacifistes van més enllà, i reclamen la dissolució de les FAD perquè entenen que contradiu l'esperit mateix de la Constitució del 1947.

Sobre la qüestió de quin és el rol que ha de tenir el Japó en la comunitat internacional, la visió tradicional pacifista és la de no participar en cap acció militar en virtut d'aliances de seguretat, ja que la Constitució no li reconeix el dret de l'autodefensa col·lectiva. El que desitgen els pacifistes és que el Japó contribueixi a la pau amb mitjans no militars, tot i que no descriuen com es pot aconseguir.

Per últim, quant al llegat històric, aquest grup mostra un **profund sentiment de culpa i remordiment amb relació als països que van ser envaïts pel Japó** durant la Segona Guerra Mundial. De manera similar a la postura dels governs xinès o coreà, els pacifistes critiquen la manca d'honestedat i franquesa en les declaracions oficials sobre els temes que aixequen polèmica, com ara les esclaves sexuals, la massacre de Nanjing o la guerra civil xinesa.

Crítiques al pacifisme

Una de les crítiques que es fa sovint als pacifistes és que els seus principis idealistes resulten molt lloables des del punt de vista filosòfic, però que en canvi, renunciar a algun tipus tipus d'estructura militar fa impossible el manteniment de l'ordre públic, tant en l'àmbit nacional com en l'internacional.

3.3. Els centristes: el manteniment de l'*statu quo*

El següent grup que analitzem és el dels centristes, encapçalats per alguns sectors del Ministeri d'Afers Exteriors, acadèmics, així com per polítics moderats.

Segons els **centristes**, el Japó ha de mantenir una estratègia continuïsta orientada a la consecució de l'estabilitat política, econòmica i militar però amb els menors costos. Aquest **neomercantilisme** representa la continuació de la doctrina Yoshida d'acord amb l'argument que aquesta és l'única estratègia vàlida per aconseguir l'estabilitat interna i respecte internacional que el país necessita.

Un dels punts que els centristes desitgen mantenir és l'**aliança de seguretat amb els EUA**, atès que l'equilibri resultant d'aquesta ha possibilitat el major període d'èxit econòmic de la història recent del país. Alguns intel·lectuals, com l'exambaixador del Japó a Tailàndia Okazaki Hisahiko, han manifestat la centralitat d'aquesta aliança argumentant que es tracta de la peça clau que permetrà al Japó mantenir l'*statu quo*, encara que alguns dels actors es transformin –Rússia i la Xina–, o que es produeixi algun canvi en el sistema –la reunificació coreana o la reemergència regional de la Xina.

Convé recordar que el grup dels centristes rebutja la fórmula anterior de diplomàcia del *karaoke* –els EUA componen la lletra i el Japó posa la veu– i pretén arribar a un cert equilibri entre *la beiatsu* o 'pressió americana' i la independència pel que fa al seu aliat. Dit en termes gastronòmics, els centristes prefereixen abandonar la mentalitat *teishoku* ('menú fix' en japonès), en què els plats ja estan escollits i aposten per passar a una estratègia *à la carte*, en la qual Tòquio pugui escollir entre diferents "plats".

Pel que fa a la revisió de la Constitució japonesa, els centristes s'oposen a la modificació de la Carta, especialment l'article 9, que el consagra com un *heiwa kokka* (平和国家) o 'país pacifista', pels efectes negatius que això podria ocasionar al país. Ara bé, aquesta defensa de l'ordre establert, entenen els centristes, no contradiu en absolut el dret del Japó de defensar-se dels atacs enemics com a principi que reconeix la Carta de les Nacions Unides. És per això que el rol del Japó en la comunitat internacional ha de ser el d'una superpotència econòmica lleugerament armada, de nou una versió del mercantilisme de postguerra.

Per últim, pel que fa a la interpretació que fa aquest grup sobre la història, mantenen una postura ambivalent. D'una banda, accepten la **culpabilitat del Japó en els fets esdevinguts sota el règim imperialista**, però a la vegada parlen de la instrumentalització que molts països han fet d'aquest tema per treure'n rèdits polítics i econòmics, en una clara al·lusió a la Xina, i també als EUA.

3.4. Els multilateralistes: el Japó com a actor responsable

En darrer lloc, hi ha un grup d'acadèmics, polítics i periodistes que han confeccionat un discurs proper a les tesis **multilateralistes** segons les quals el Japó ha de continuar mantenint aquesta estreta relació de seguretat amb els EUA, però mirant d'incrementar alhora les relacions amb els seus veïns asiàtics.

No es tracta d'escollir entre el camp occidental i l'asiàtic, o entre els EUA o l'Àsia, sinó d'adoptar una aproximació multilateral i flexible que permeti crear l'entorn necessari perquè el Japó sigui vist com un **actor responsable** (*responsible stakeholder*). El valor essencial d'aquesta aproximació seria el principi del **respecte per la pluralitat** i la creença que no ha d'haver-hi una jerarquia extrema en el sistema internacional.

És per aquesta raó que els defensors d'aquest grup creuen que la seva **relació amb els EUA** ha de desenvolupar-se segons el criteri de la **independència** i la **igualtat**, i no en termes de dependència. A més, creuen que aquesta relació d'iguals ha de continuar funcionant com un element d'estabilització regional. Dit en unes altres paraules, l'aliança de seguretat amb els EUA és la millor garantia que el Japó no tornarà a ser cap amenaça per a la resta de països de la zona.

Pel que fa a la revisió de la Constitució, els multilateralistes estan **a favor de la reforma de l'article 9**, ja que entenen que una eventual revisió aportaria més transparència en les tasques i responsabilitats del Japó en el si de la comunitat internacional. D'aquesta forma, entenen que una revisió de la Carta Magna deixaria clara la qüestió del reconeixement del paper de les FAD com a exèrcit defensiu en l'àmbit nacional i com a participant d'operacions de manteniment de la pau. Amb aquest reconeixement, el Japó, argumenten, podria ser admès com a membre honorable de la comunitat internacional i com a actor que ha d'assumir majors responsabilitats en la seguretat global.

El grup dels multilateralistes entenen que el Japó no necessàriament ha d'armar-se per a aconseguir tenir un rol prominent en la comunitat internacional, sinó que més aviat entenen que ha d'actuar com a **mediador o pont entre Occident i Orient**, però sense posicionar-se en cap camp, sinó apostant per una **identitat variable**. Es tracta d'adoptar el rol de 'país amable' o 優しい国 (*yasashii kuni*) que vol cooperar amb la comunitat internacional.

Com a conseqüència d'aquesta voluntat de transparència, els multilateralistes mostren un notable interès a **abordar el tema del passat del Japó amb una gran sensibilitat** i sense mostrar cap actitud defensiva envers les acusacions dels països que van ser conquerits. Com a solució al problema de la història, proposen consensuar les diferents perspectives per a arribar a una interpretació que acontenti totes les parts implicades.

Resum

El Japó viu immers en un període de canvis, i una de les evidències més palpables d'aquesta etapa tan convulsa, la trobem en la seva política exterior i de seguretat. Oblidada durant anys pel paper que el Japó desenvolupava com a nació comercial, la política exterior nipona torna a tenir un espai en la disciplina de les relacions internacionals.

En aquest mòdul, hem apuntat en primer lloc l'existència de diversos models que permeten aproximar-nos a l'estudi d'una política exterior determinada i, en concret, hem vist quins són els diferents patrons vigents en la presa de decisions. Com hem assenyalat, això ens ha permès observar la realitat internacional, no solament per mitjà de mirades contraposades, sinó mitjançant cristalls sobreposats.

Seguidament, hem estudiat quins eren els principals actors de la política exterior japonesa: els polítics, la burocràcia, els cercles econòmics i, amb menys intensitat, els mitjans de comunicació, els *think tank* i les ONG. Tot això ens ajuda a comprendre que la política exterior japonesa no és monolítica o compacta, com afirmen alguns teòrics de les relacions internacionals, sinó que està formada per un reguitzell d'actors que incideixen, d'una manera o d'una altra, en alguna fase del procés.

En la segona part del mòdul, hem vist quina ha estat l'evolució de la política exterior japonesa més recent. Tot i que aquest bloc gira entorn de la situació actual, també es fa ressò de l'aïllament imperant durant l'època Tokugawa (1603-1868), la signatura dels tractats desiguals amb Occident (a partir de 1854) i la Restauració Meiji (1866-1869). Aquests passatges ens mostren com, malgrat que la política d'isolament o *sakoku*, el Japó vuitcentista –davant la pressió de les potències occidentals àvides d'imperialisme– va decidir convertir-se en un país fort que pogués no solament deslliurar-se del jou occidental, sinó també transformar-se en una gran potència. L'aposta inicial de la *fukoku kyōhei* (doctrina fonamentada en l'enfortiment econòmic i militar) finalment es va traduir en un gir cap a l'imperialisme que duria el Japó a la guerra total amb els EUA, sense obviar el llançament de les dues primeres i úniques bombes atòmiques utilitzades en un episodi bèl·lic.

Després del període d'ocupació nord-americana i de la Conferència de Pau de San Francisco, –i una vegada Japó va abraçar de nou la democràcia–, va començar una etapa de certa estabilitat social, política i econòmica. Aquesta situació va ser producte de l'anomenat miracle econòmic, però també del propòsit nord-americà d'aconseguir que el Japó esdevingués seu principal aliat a l'Àsia oriental. Això acabaria convertint l'arxipèlag en la segona potència

econòmica mundial. Tant la Constitució pacifista com la doctrina Yoshida representaven la garantia que Japó no tornaria a constituir un perill per a la comunitat internacional. Des de llavors, hem vist com la seguretat japonesa ha quedat lligada al pacte entre Beijing i Washington.

Amb tot, la desaparició de l'URSS com a amenaça directa a la seguretat del Japó, i també els límits de la política del talonari en la primera guerra del Golf, van alertar que la doctrina Yoshida començava a no ser útil per a combatre les principals fissures en les relacions entre països. Des de llavors, hem estat testimonis de la voluntat manifesta del Japó de reincorporar-se al sistema internacional com a membre de primer ordre. Així mateix, hem vist quins són els reptes i amenaces que condicionen la seguretat japonesa: la seva aliança amb els EUA, el problema nuclear nord-coreà i les seves complexes relacions amb la Xina.

Finalment, en l'últim apartat, hem centrat la nostra atenció en els debats actuals sobre la política exterior japonesa, esbossant quines són les principals actituds. Tal com hem constatat, aquestes giren al voltant de quatre grups: els independentistes, els pacifistes, els centristes i els multilateralistes. Una vegada més, per tant, es demostra la rica diversitat existent en el debat sobre quin camí ha de seguir el Japó en el si de la comunitat internacional.

Sigles i termes

ADJ Agència de Defensa de Japó.

Amakudari (天下り) Descens del cel o retirada dels buròcrates de l'administració pública per a treballar en el món de l'empresa privada.

AOD Ajuda oficial al desenvolupament.

APEC Asia-Pacific Economic Cooperation.

ASEAN Association of Southeast Asian Nations.

ASEM Asia-Europe Meeting.

ARF ASEAN Regional Forum.

Beiatsumi (米圧) Pressió externa nord-americana.

BMDS Ballistic Missile Defense System.

Burden-sharing Contribuir en més grau als costos de la seva defensa.

Catching up with the West Estratègia de sobrepassar econòmicament Occident.

Dai-tō-a Kyōeiken Gran Esfera de Coprosperitat de l'Àsia Oriental (大東亜共栄圏).

Datsua nyōu (脱亜入欧) Renunciar a la seva condició asiàtica i aproximar-se als postulats del bloc occidental.

Dieta Nacional 国会) Parlament japonès.

Dōshō imu (同床異夢) Dos amants que comparteixen un mateix llit, però diferents somnis.

JETRO Japan External Trade Organization *Jieitai* (自衛隊) Forces d'Autodefensa.

Jōi (攘夷) Expulsió dels estrangers per la força.

Fukoku kyōhei (富国強兵) País ric, exèrcit poderós.

Gaiatsu (外圧) La pressió estrangera exercida sobre el Japó.

GATT General Agreement Trade Tariffs.

Giri (義理) Normes d'obligació mútua tradicionals en la societat japonesa.

Heiwa kokka (平和国家) País pacifista.

Hibaku sangensoku (被爆三原則) Tres principis no nuclears.

Hoanchō (保安庁) Agència de seguretat pública.

Honne (本音) Els sentiments veritables i ocults darrere de les accions que en molts casos són mantinguts en secret.

Income-doubling Doblar el producte nacional brut gràcies al manteniment de xifres de creixement de més del 7%.

Kaikoku (開国) Obertura del país a l'exterior.

Keidanren (経団連) Federació d'Organitzacions Econòmiques.

Keizai chūshinshugi (経済中心主義) Política de l'economia abans que res.

Kisha kurabu (記者クラブ) Sistema de club de premsa.

Kokueki (国益) Interès nacional.

Kokurenheiva kyōroku hōan Llei de Cooperació per a les Operacions (国連平和協力法案) de Manteniment de la Pau Internacional de l'ONU.

Kokusai kōken (国際貢献) Contribució envers el sistema internacional.

Kokutai (国体) Esperit o essència japonesa.

Guntainohoyū (軍隊の保有) Manteniment de forces armades.

Kōsenken (交戦権) Dret a la bel·ligerància.

KEDO Korean Energy Development Organization.

METI Ministry of Economy, Trade and Industry.

MITI Ministry of International Trade and Industry.

MOF Ministry of Finance.

MOFA Ministry of Foreign Affairs.

Naikakufu (内閣府) Oficina del Gabinet.

Naiyūgaikan (内憂外]) Problemes interns, desastres des de l'exterior.

Nitchūfukōsangensoku (日中三復交原則) Tres principis de la normalització de les relacions entre el Japó i la Xina.

NDPO National Defense Program Outline.

OCED Organització de la Cooperació Econòmica i de Desenvolupament.

ONG Organitzacions no governamentals.

PARC Policy Affair Research Council.

PAC-3 Patriot Advanced Capability 3.

PIB Producte interior brut.

Rachijiken (拉致事件) Incident sobre els segrestos de japonesos per part d'agents nord-coreans.

Rekishinomondai (歴史の問題) Problema de la història.

Seikeibunri (政経分離) Separació de l'esfera econòmica de la política.

Taikungaiikō taisei (大君外交体制) Sistema diplomàtic taikun.

Tatema (建前) Façana o opinions oficials o comportaments expressats en públic.

Tsūshin (通信) Relacions amb altres països de tipus polític però no diplomàtic i de respecte mutu.

Tsūshō (通商) Relacions amb altres països de naturalesa exclusivament comercial.

Tsūshō kokka (通商国家) Nació comercial.

Yakuwari buntan (役割分担) Divisió del treball.

Zaikai (財界) Món empresarial.

Zoku (族, *tribu*) Grups parlamentaris.

Apèndix

Primers ministres japonesos de la postguerra (1946-2010)

Nom	Partit	Dates de govern
Yoshida Shigeru	Partit Liberal	maig 1946 - maig 1947
Katayama Tetsu	Partit Socialista del Japó (PSJ)	maig 1947 - març 1948
Ashida Hitoshi	Partit Democràtic	març 1948 - octubre 1948
Yoshida Shigeru	Partit Liberal	octubre 1948 - desembre 1954
Hatoyama Ichirō	Partit Liberal / Partit Liberal Democràtic (PLD)	desembre 1954 - desembre 1956
Ishibashi Tanzan	PLD	desembre 1956 - febrer 1957
Kishi Nobusuke	PLD	febrer 1957 - juliol 1960
Ikeda Hayato	PLD	juliol 1960 - novembre 1964
Satō Eisaku	PLD	novembre 1964 - juliol 1972
Tanaka Kakuei	PLD	juliol 1972 - desembre 1974
Miki Takeo	PLD	desembre 1974 - desembre 1976
Fukuda Takeo	PLD	desembre 1976 - desembre 1978
Ōhira Masayoshi	PLD	desembre 1978 - juliol 1980
Suzuki Zenkō	PLD	juliol 1980 - novembre 1982
Nakasone Yasuhiro	PLD	novembre 1982 - novembre 1987
Takehita Noboru	PLD	novembre 1987 - juny 1989
Uno Sōsuke	PLD	juny 1989 - agost 1989
Kaifu Toshiki	PLD	agost 1989 - novembre 1991
Miyazawa Kiichi	PLD	novembre 1991 - agost 1993
Hosokawa Morihiro	New Frontier Party	agost 1993 - abril 1994
Hata Tsutomu	PLD	abril 1994 - juny 1994
Murayama Tomiichi	PSJ	juny 1994 - gener 1996
Hashimoto Ryūtarō	PLD	gener 1996 - juliol 1998
Obuchi Keizō	PLD	juliol 1998 - abril 2000
Mori Yoshirō	PLD	abril 2000 - abril 2001
Koizumi Jun'ichirō	PLD	abril 2001 - setembre 2006
Abe Shinzō	PLD	setembre 2006 - setembre 2007
Fukuda Yasuo	PLD	setembre 2007 - setembre 2008
Asō Tarō	PLD	setembre 2008 - setembre 2009
Hatoyama Yukio	Partit Democràtic del Japó (PDJ)	setembre 2009 - juny 2010
Kan Naoto	PDJ	juny 2010 - actualitat

Bibliografia

- Benedict, R.** (2006). *The Chrysanthemum and the Sword*. Nova York: Mariner Book.
- Berger, T. U.** (ed.) (2007). *Japan in International Politics. The Foreign Policies of an Adaptive State*. Londres: Lynne Rienner.
- Calder, K. E.** (2006, març-abril). "China and Japan's Simmering Rivalry". *Foreign Affairs* (pàg. 1-11).
- Cooney, K. J.** (2002). *Japan's Foreign Policy Maturation. A Quest for Normalcy*. Nova York: Routledge.
- Curtis, G. L.** (1999). *The logic of Japanese Politics. Leaders, institutions, and the limits of change*. Nova York: Columbia University Press.
- Drifte, R.** (1998). *Japan's Foreign Policy for the 21st Century. From Economic Superpower to What Power?* Oxford: Saint Anthony College.
- Drifte, R.** (2003). *Japan's security relations with China since 1989: from Balancing to Bandwagoning?* Nova York: Routledge.
- Green, M.** (2001). *Japan's Reluctant Realism. Foreign Policy Challenges in a Era of Uncertain Power*. Nova York: Palgrave.
- Gordon, A. W.** (2003). *A Modern History of Japan. From Tokugawa Times to the Present*. Oxford: Oxford University Press.
- Hane, M.** (2000). *Breve historia de Japón*. Madrid: Alianza.
- Henshall, K. G.** (2005). *Storia del Giappone*. Milà: Oscar Storia.
- Hook, D. G.; Gilson, J.; Hugues, Ch.; Hobson, H.** (2001). *Japan's International Relations, Politics, economics and security*. Londres: Routledge.
- Hrebenar, R.** (2000). *Japan's New Party System*. Nova York: WestView Press.
- Hughes, C. W.** (2005). *Japan's Re-emergence as a "Normal" Military Power*. Londres: Routledge.
- Ikenberry, G. J.; Mastanduno M.** (2003). *International Relations Theory and the Asia-Pacific*. Nova York: Columbia University Press.
- Ikenberry, G. J.; Inoguchi T.** (2004). *Reinventing the Alliance. US-Japan Security Partnership in an Era of Change*. Nova York: Palgrave.
- Inoguchi, T.; Purnendra, J.** (1998). *Japanese Politics. Beyond Karaoke Democracy*. Londres: Saint Martin Press.
- Katzenstein, P. J.** (2004). *Rethinking Security in East Asia. Identity, power, and efficiency*. Stanford: Stanford University Press.
- Kawashima Y.** (2003). *Japanese, Foreign Policy at the Crossroads*. Washington: Brookings Institution Press.
- Klien, S.** (2002). *Rethinking Japan's Identity and International Role. An intercultural perspectiva*. Londres: Routledge.
- López i Vidal, L.** (2007). "La nueva estrategia de seguridad japonesa. La normalización de su diplomacia". *Anuario Asia Pacífico 2006*. Disponible en línea: www.anuarioasiapacifico.es/anuario2006/index.html
- Oros, L. A.** (2008). *Normalizing Japan. Politics, Identity, and the Evolution of Security Practice*. Stanford: Stanford University Press.
- Pyle, K.** (2007). *Japan Rising, The resurgence of Japanese power and purpose*. Nova York: Public Affairs.
- Reischauer, E. O.** (1965). *East Asia. The Modern Transformation*. Boston: Houghton Mifflin Company.

Samuels, R. (2007). *Securing Japan. Tokyo's Grand Strategy and the Future of East Asia*. Londres: Cornell University Press.

Söderberg, M. (2002). *Chinese-Japanese Relations in the Twenty-First Century. Complementarity and conflict*. Londres: Routledge.

Sodupe, K. (2003). *La teoría de las relaciones internacionales a comienzos del siglo XXI*. Zarautz: Universidad del País Vasco, Servicio Editorial.

Sugimoto Y. (2003). *An Introduction to Japanese Society*. Cambridge: Cambridge University Press.

Stockwin, J. A. (2008). *Governing Japan. Divided Politics in a Resurgent Economy*. Victoria: Blackwell.

Togo K. (2005). *Japan's Foreign Policy 1945-2003. The Quest for a Proactive Policy*. Leiden: International Institute for Asian Studies.

Vogel, E. F. (1979). *Japan as Number 1. Lessons for America*, Mass. Harvard University Press.

Wolfereen, K. V. (1989). *The Enigma of Japanese Power. People and Politics in a Stateless Nation*. Londres: McMillan London Limited.